Via fora!!

'97

56

Via fora!! és una publicació que apareix l'hivern del 1984, fruit del treball d'equip de l'associació cultural **enllaç**, i des d'aleshores continua publicant-se amb una tossuda periodicitat trimestral.

Els primers números —amb el subtítol 'Publicació per a la gent culturalment activa'— es dirigeixen a totes aquelles persones que porten a terme alguna activitat de dinamització cultural. Poc a poc, en incrementar la relació amb altres publicacions afins d'arreu del món, Via fora!! es va convertint en una plataforma de difussió d'idees sobre noves maneres d'entendre la societat i les seves relacions amb el medi. Així, s'hi publiquen articles sobre temes tant diversos com ara les relacions humanes, els mecanismes del poder, els conflictes ètnics i nacionals, els models econòmics, el coneixement del propi cos, l'explotació nord ⇨ sud, la degradació del medi natural, els sistemes cooperatius, la gestió dels recursos o la participació política, sempre des d'un punt de vista innovador, amb un triple objectiu:

✓ informar sobre els debats ideològics i les experiències pràctiques que s'estan duent a terme arreu del món,

✓ provocar la reflexió individual i col·lectiva al voltant d'aquests temes, i

✓ apuntar possibles línies d'acció envers petits canvis dins d'una perspectiva global.

Via fora!! is a plublication which appears within the winter of 1984, fruit of the group work of the cultural association **enllaç**, and since then it continues being published with a quarterly obstinated periodicity.

The first issues —with the subtitle 'Publicació per a la gent culturalment activa'— were directed to all those people who carried out some activity of cultural dynamization. Gradually, with the increase of relationships with other similar publications all over the world *Via Fora!!* is becaming a platform for the diffusion of ideas concerning new ways to undestand society ans its relationships with the environement. Then, there are published articles about subjects as diverses as human relationships, mechanismes of power, ethnic and national conflicts, economical patterns, the knowledge of the own body, North ⇨ South explotation, the degradation of natural environement, cooperative systems, the resourcers management or the political participation, always from an innovating point of view, with a triple objective:

✓ to inform about ideological debates and practical experiences carried out all over the world.

✓ to promote individual and collective reflexion concerning these subjects, and

✓ to point out possible action lines towards small changes within a global prespective.

Via fora!! estas eldonaĵo kiu aperis vintre de 1984, kiel rezulto de la teama laboro de la kultura asocio **enllaç** kaj de tiam daŭre aperas kun konstanta trimonata ofteco.

La unuajn numerojn —kun la subtitolo 'Eldonaĵo por homoj kulture aktivaj'— oni adresis al tiuj personoj kiuj plenumis iun ajn aktivaĵon pri kultura aktivigo. Iom post iom kiam plimultigas la rilatoj kun aliaj similaj eldonaĵoj en la tuta mondo, *Via fora!!* iom post iom farigas kvazau platformo por disvastigo de ideoj pri novaj manieroj kompreni la socion kaj giajn rilatojn kun la medio. Tiel, oni aperigas en gi artikolojn pri tiel diversaj temoj kiel la homrilatoj, la meanismoj de la povo, la etnaj kaj naciaj konfliktoj, la ekonomiaj modeloj, la kono de la propra korpo, la ekspluatado nordo ⇨ sudo, la degenerado de la natura medio, la kooperativaj sistemoj, la mastrumado de la rimedoj au la politika partopreno, nepre el noviga vidpunkto, kun triobla celo:

✓ informi pri la ideologiaj debatoj kaj la praktikaj spertoj kiuj okazas en la tuta mondo.

✓ provoki la individuan kaj kolektivan pripensadon cirkau tiuj temoj.

✓noti eblajn agadliniojn cele al malgrandaj sangoj ene de totala perspektivo.

Tot col.lectiu en el moment que es planteja fer una publicació, una de les primeres preguntes que es fa és definir quin forat pensa omplir amb aquesta iniciativa i alhora també quines insatisfaccions personals i/o col.lectives vol saciar. Un cop determinades aquestes qüestions globals, però fonamentals, continua delimitant la seva proposta editorial amb aspectes com: periodicitat, format, campanyes de promoció... alhora que continua aprofundint en els aspectes de continguts, col.laboracions...

Ara bé, en una publicació com Via Fora!!, que ja fa més de quinze anys que es publica, els continguts inicials han experimentat una transformació vers aspectes que poc a poc diferien força dels inicials. Aquest procés és lògic, ja que la nostra/vostra revista no deixa de ser un ésser viu i canviant. Així allò que inicialment era una preocupació gairebé exclusiva -la cultura popular, les experiències concretes...- s'ha anat enriquint amb aspectes més propositius i innovadors. Aquest procés ha obligat a augmentar el nombre de pàgines publicades al doble del que inicialment estava previst. I aquest ha estat, contràriament al que esdevé lògic en moltes publicacions, un procés "natural" en el sentit que ha estat més fruit del mateix procés que d'un plantejament racional previ.

Òbviament hem tingut moments d'impàs, de dubte, de no saber massa on érem i de necessitar un replantejament general. És a dir: en diverses ocasions hem tingut i viscut la necessitat de formalitzar conscientment el que s'estava manifestant i produint de manera implícita, espontània i de *facto*.

Així, ara, després d'aquests anys de contacte més o menys periòdic (però que tanmateix hem pogut mantenir amb quatre números a l'any de manera ininterrompuda), ens trobem conscientment en un nou moment de replanteig global, amb una necessitat profundament sentida pels qui confeccionem el Via Fora!! de replantejar-nos quelcom, de què fer, de com fer-ho, de decidir què i com.

Us volem fer sabedors d'aquesta nostra situació "íntima" pel que fa a aquest projecte editorial que diem Via Fora!!, tot desitjant que properament podrem ser més clars i més concrets.

No voldríem, però, acabar aquest editorial tant "atípic" (en el sentit que no és freqüent que realitzem aquest tipus de "confessions" ni tan sols amb els nostres lectors) sense recomanar-vos els treballs que publiquem en aquest número 56. Dues experiències concretes del nostre país força diferents, un profund assaig sobre el concepte de democràcia que de ben segur ajudarà a situar el tema dins d'aquest món tan divers i canviant, dues reflexions dins de la secció de l'Alternatiu sobre la problemàtica mediambiental i una entrevista amb un bon amic brasiler en la qual ens explica les seves vivències i l'acció social en un món tan complex com el que es viu al seu país.

Via fora!! Núm. 56, Volum VI. Tardor '97

FONAMENTS DE LA DEMOCRÀCIA: FORÇA I FEBLESA

Raimon Panikkar.

No és la primera vegada que Raimon Pànikkar escriu per a Via Fora!!. *Sempre ens ha acompanyat amb les seves reflexions i ens ha ajudat a aprofundir conceptes, mites, anàlisis… des d'una perspectiva plural, oberta i fortament enriquidora.*

Moltes vegades la crítica a la democràcia es fa des d'un cert complex de culpabilitat, com si hom tingués por que se l'acusi de totalitari. I tanmateix és cada cop més necessària una reflexió sobre els seus límits i les seves febleses. Malgrat que la democràcia ha esdevingut un mite (en el sentit d'allò en què creiem de tal manera, que ni tan sols en som conscients que hi creiem i no es discuteix), cada vegada hi ha més persones que comencen a preguntar-se sobre els seus límits.

Doncs bé, l'article que us presentem ajudarà de manera molt considerable a fer-nos aquestes reflexions. Font: directa de l'autor. També ha estat publicat per la Universitat d'Estiu d'Andorra.

It is not the first time that Raimon Panikkar writes for Via Fora!! *He has been accompanying us with this reflections and has helped to go deeply into concepts, myths, analyses … from an open, plural and very enriching point of view.*

Very often, democracy is being criticized with a certain aproach of guilt, as if fearing that it might be accused of totalitarianism. Nevertheless, it becomes more and more necessary to think about its limits and weaknesses. Although democracy has become a myth (in the sense that we believe in it to such an extent that we do it unconsciously, without even discussing the issue), more and more people start asking themselves about its limits.

Well, the present article will help us very much in our reflections. Source: directly from author.

Ne unuafoje Raimon Pànikkar verkas por Via Fora!!. *Li ĉiam akompanis nin per siaj pripensoj kaj helpis nin funde esplori la konceptojn, mitojn,analizojn… ekde pluralisma, malfermita kaj ege riĉiga perspektivo.*

Plurfoje kritiki la demokration oni faras kun kulpa komplekso,kvazaŭ oni timus esti akuzita kiel totalismema homo kaj tamen ĉiufoje oni pli necesas pripensojn pri ĝiaj limoj kaj malfortoj. Malgraŭ tio ke la demokratio transformiĝis en miton (en tiu senco ke ni kredas tiamaniere, ke eĉ ni ne konscias pri nia kredo kaj ĝin oni ne diskutas), ĉiufoje estas pli da homoj kiuj ekdemandas sin pri ĝiaj limoj.

Nu, la artikolo kiun ni prezentas al vi tre konsiderinde helpos niajn tiutemajn pripensojn. Fonto: rekte el la aŭtoro.

Permeteu-me que parli a peu dret perquè no voldria parlar *ex cathedra*, ja que gaudeixo del meu privilegi de no ser infal·lible.

Faré un primer comentari general i, després d'una breu introducció, intentaré desenvolupar els tres punts de la meva ponència:

- força de la democràcia
- feblesa de la democràcia
- límits de la democràcia

I. Força de la Democràcia

1. El mite de la democràcia

Crec que avui dia, sobretot els privilegiats com la majoria de nosaltres (que pertanyem a la cinquena part de la població mundial més rica: noranta-cinc per cent més rica que la quarta part de la població més pobra), i encara més els qui cultivem l'intel·lecte, hem d'assumir la nostra responsabilitat i no deixar-nos

emportar per la inèrcia de la ment ni pel pes de la història. Hem de ser conscients que els moments actuals estan cridant per una mutació com no n'hi ha hagut potser cap altra des dels últims sis mil anys. L'experiència humana, que va començar amb el que anomenem història, està tocant a la seva fi. I si de veritat volem viure plenament la vida humana i la vida en general, hem d'intentar abraçar aquest període tan enorme de temps per assimilar-lo, fer una diagnosi pel moment present i transformar-lo.

Les conferències anteriors, en certa manera, ja han especificat i exemplificat d'una forma ben clara la força i la debilitat de la democràcia. Pel que fa a la força, hem vist com Espanya ha reeixit després d'una experiència de dictadura, o com a Algèria la democràcia, malgrat tot, és l'única força que té futur. La debilitat de la democràcia s'ha fet palesa sempre que, per sobreviure, ha hagut de capitular contra forces no democràtiques, o recórrer a la demagògia.

El tema és intrigant: *Límits de la democràcia*. Comença amb un problema semàntic. Qui té autoritat per dir que la DDR, la república ja desapareguda d'Alemanya de l'Est, no tenia el dret de dir-se *Deutsche Demokratische Republik?* Qui es pot donar a si mateix l'autoritat de dir "que no era democràcia" si els altres no ho acceptaven? No estem ja sortint de l'esperit democràtic?

Els límits de la democràcia —i aquesta serà la meva tesi de fons— són coincidents amb el mite que la funda. Entenem "mite" com a horitzó d'intel·ligibilitat, com allò en què creiem de tal manera que ni tan sols en som conscients que hi creiem: "és evident", "cela va de soi", "is taken for granted", i no és discuteix. La història ens ensenya que els mites són vius mentre la gent els troba evidents, és a dir, mentre hi creu. Però a mesura que passa el temps els convertim en problema i els *contestem*, en el sentit etimològic viu encara en el francès i l'italià. La democràcia està esdevenint un mite, però molts ja comencen a preguntar-se pels seus límits. Aquí també estem vivint un canvi radical de l'horitzó de l'experiència humana. Estic fent notar que la força de la democràcia és el seu mite, una vegada dit que el mite és mite quan els homes creuen en ell.

2 . L' occidentalocentrisme.

El mot democràcia va tenir tres segles escassos d'existència a Grècia, i molt marginals, del 500 al 200 aC. Després desapareix pràcticament del panorama del món occidental per tornar a sorgir molt més tard arran de petits esforços fins que es consagrà a partir de la Revolució francesa, almenys en el que els anglesos anomenen el continent. El mot democràcia, a les illes britàniques, per exemple, tenia un sentit bastant pejoratiu fins al final del segle passat. Kant, fa dos-cents anys, escrivia a *Zum ewigen Frieden* (*La pau perpètua*, 1795) que la democràcia és el camí cap el despotisme. El monoculturalisme que encara ens caracteritza ha fet que s'estudiessin poc en aquestes latituds altres formes de política (en el sentit clàssic de la paraula) en altres civilitzacions; que caiguem sovint en el fals dilema "o democràcia o dictadura".

L'aurèola positiva que va adquirir el mot després de la Revolució francesa l'ha convertit en un mite, i això explica que avui gairebé tothom vulgui ser demòcrata. A partir d'aleshores, hi ha molts escrits on, des de bisbes fins a intel·lectuals, ens diuen que la millor manera de ser humà, de ser cristià, és ser demòcrata.

Poc després de la Revolució francesa, el 1791, Claude Fauchet, que havia ressuscitat la fórmula *tout pour le peuple, tout par le peuple, tout au peuple* i que veu la democràcia com a institució divina, no tem afirmar que Jesús va morir *pour la démocratie de l'univers*. Al mateix any, Lamourette, bisbe de Rhône-et-Loire usa

l'expressió de *démocratie chrétienne*. Durant el Nadal de 1797, el futur papa Pius VII, encara bisbe d'Imola, exhorta els seus fidels a ser bons cristians —i afegeix que aleshores "també sereu vosaltres els millors demòcrates". Més endavant, el 1814, Gorres parla del *demokratisches Prinzip*. Amb aquest optimisme, Occident exporta els seus valors.

L'occidentalocentrisme es justificava amb la creença que Occident era portador de valors universals. Kant dóna com a criteri fundador de l'ètica que els seus principis es puguin convertir en normes universals —en plena coherència amb el seu plantejament. Almenys des dels últims cinc segles, el monoculturalisme ha dominat el món occidental. No oblidem que, al començament de la Primera Guerra Mundial, més del vuitanta per cent de la superfície de la terra està sota la tutela, la influència o la colònia dels països europeus. Després s'ha produït aquesta mena d'*éparpillement* que ens porta a pensar que, ja que hi ha cent vuitanta-un estats a les Nacions Unides —si no m'equivoco— ja ens hem independitzat d'aquest mite occidental que abans deia "un Déu, una civilització, una cultura", i que ara creu en "una democràcia, una banca, un mercat mundials" —i ens vol fer creure en el "mundialisme".

El que avui dia s'anomena el món, vist sobre el mapa geogràfic i polític, és fonamentalment el resultat d'una visió occidental que té la pretensió de ser universal. Les Nacions Unides, l'educació i la ciència modernes, la cosmologia actual, són totes creacions extraordinàries d'una sola cultura, però les creiem extrapolables a d'altres cultures. Ara bé, a no ser que reduïm les cultures a folklore, les altres cultures tenen una visió del món, de la veritat, de la mateixa cultura i de la convivència humana que no té per què ser igual (i sovint és ben diferent) a la de la cultura avui predominant. Però actualment, de cara al proper mil·leni, el monoculturalisme sembla perdre la seva vigència. Neix el dubte que si una cosa és bona per a mi potser no cal que sigui bona per a tot el món. Per exemple, si per a mi és bo tenir cotxe, aleshores tothom n'hauria de tenir. Però si cada un dels individus del planeta tingués cotxe, en vint anys no es podria respirar. O si tots els individus de la terra gastessin el paper amb la mateixa "generositat" amb què s'utilitza als Estats Units, incloent-hi el reciclatge, en dos anys no quedaria cap arbre sobre el planeta, ni tan sols a Andorra. Estem parlant d'una civilització que des que va acabar la Segona Guerra Mundial, el 1945, compta amb mil cinc-cents morts per acte de guerra cada dia —i ara sembla que la quantitat encara creix— una civilització que ha portat la diferència entre els rics i els pobres a valors més grans que en el moment del feudalisme més ferotge, perquè el senyor feudal més ric deuria tenir cinc castells, quaranta abrics i alguna cosa més, però no podia tenir màquines de mil cavalls o uns guanys monetaris en el seu compte fora de relació amb les coses. Una civilització que ha destrossat de la manera més cínica, en aquest segle, més de cent milions de persones —i moltes vegades, en defensa de la democràcia. No voldria continuar només amb els aspectes negatius. Ja que parlava de la responsabilitat de les idees val la pena reflexionar sobre el passatge de l'obsessió cartesiana per la certesa a l'obsessió política per la seguretat. El nostre món està tan histèric per la seguretat que creu necessitar trenta milions de soldats sobre el planeta, sense comptar la policia i altres cossos de seguretat. I de fet s'ha fet públic després de la guerra freda que, des de l'explosió de la primera bomba atòmica, ha tingut lloc un assaig atòmic cada nou dies. Cal preguntar-se de qui i de què tenim por. I avanço ja que exèrcit i democràcia són incompatibles.

Aquest és el rerafons sobre el qual voldria dir quelcom de la democràcia.

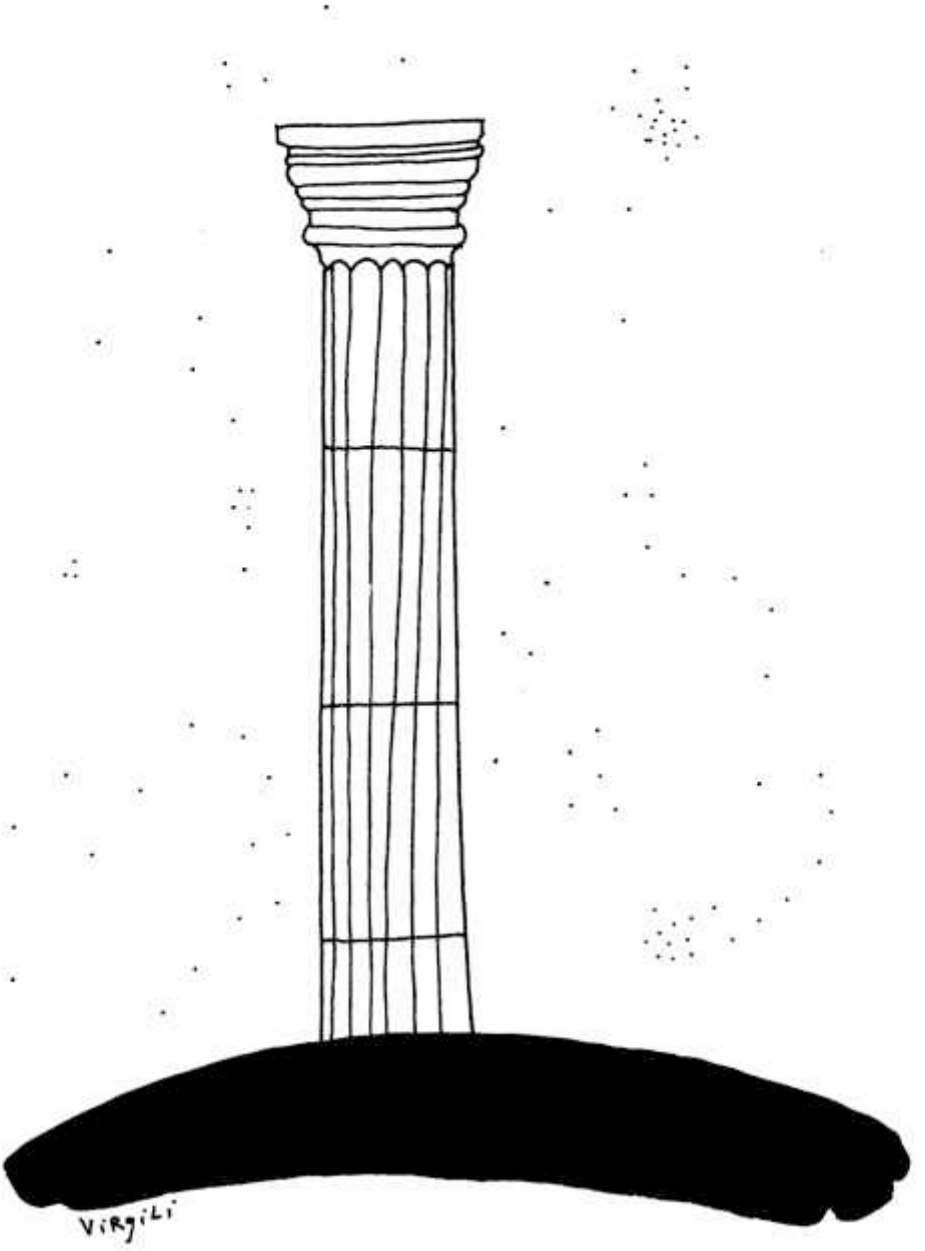
VIRGILI

Considero aquesta introducció important perquè la dita democràcia actual, si ella no és l'única causa directa d'aquest estat de coses, sí que hi participa indirectament i n'és corresponsable.

3. Excurs històric

No és aquí el moment d'explicar la vitalitat i la fecunditat de les visions del món grec, molt abans de Plató i Aristòtil. No m'excuso de les paraules gregues, perquè un dels perills de la democràcia actual és la pèrdua de la memòria —i avui dia a Occident bufen vents que xiulen que l'educació clàssica no serveix per a res. Pel fet que Grècia era un conjunt de ciutats i no un imperi, els grecs estaven tan interessats per la supervivència individual com per la convivència humana. Creien en el mite de l'ordre còsmic. La realitat és com és; i aquest "és" és allò que ens dóna el criteri de la realitat i es converteix en norma. El desordre només té sentit en contraposició a un ordre previ. En l'origen hi ha l'ordre còsmic, i això val d'una manera o altra per a totes les civilitzacions —el *rita* de la civilització vèdica, la *moira* de la civilització hel·lènica. Sembla, en tot cas, que els homes tenen el poder de tergiversar aquest ordre còsmic; i aleshores sorgeix la noció de *dharma* a l'Índia i *nomos* a Grècia. És significatiu que el *tao* xinès no sembli fer aquesta evolució —potser perquè sempre va acompanyat del *li* (principi). El *nomos,* a diferència de l'ordre còsmic, es pot transgredir. Es passa d'una visió cosmocèntrica a una antropocèntrica. *Nomos* no vol dir primordialment llei sinó costum, *êthos,* dret; *Wolhlordnung*: així ho tradueixen els hel·lenistes alemanys.

El poble grec creu en les tres filles del temps: *l'eunomia,* la *dikê* i *l'eirêinê;* (la bona ordenació, la justícia i la pau). Vull recalcar, molt parentèticament, la intuïció qualitativa del temps i com la temporalitat impregna les tres filles del temps.

L'eunomia és un mite cultural de tota la Grècia antiga. Sembla que *l'eunomia* sigui el fruit dels homes bons: "justícia és el que fa el just", diu Aristòtil i d'aquí en sorgeix la justícia. Encara nosaltres parlem de "temps tranquils d'ordre i justícia i de pau". Les tres germanes van juntes.

Eunomia té el mateix prefix *eu* que evangeli, eufòria, etc: és el *nomos* bo, constructiu, l'ordre que supera el desordre. Els seus contraris són *l'anomia,* la il·legalitat, la manca d'ordre, de norma, i la *dysnomia,* la disfunció, la tergiversació o alteració (sempre parcial) de l'ordre.

Aquí entra en joc una altra gran paraula, més pròpia d'Esparta que d'Atenes: *isonomia,* igualtat de drets. El prefix *iso* el trobem a isòtop, isòsceles, etc. La *isonomia* no es referia a com es governa sinó a qui governa. Quan aquesta paraula va començar a agafar carta de ciutadania, la gran revolució va consistir en què els governants havien d'anar alternant-se, però no mitjançant la propaganda política sinó en funció d'una mena de loteria ja que tots es creien posseïdors d'aquella única virtut en la qual no hi pot haver especialistes: la "virtut política", *l'ars politica.* Per conèixer la medicina, l'agricultura i l'arquitectura —tres exemples que es posen en aquell temps— calen coneixements especials i especialitzats. Per conèixer la cosa pública, la política, no cal cap coneixement especial. És cosa de tots i a tots pertany. Tots hi estem implicats. Fins al punt que Pèricles diu que la democràcia només és possible allà on el governant coneix el nom de cadascun dels governats.

Qui governa? Serà un de tants, a la sort. Després, evidentment, li tocarà retre comptes com a governat quan a un altre li arribi el seu torn. Amb això es crea una mena d'homeostasi entre el públic i el privat. Es perfila l'ideal: que tot governat tingui la mateixa oportunitat de participar en el govern. Si *eu-*

nomia vol dir el bon govern (de la classe noble que de fet governa), la *isonomia* vol dir la igualtat de tots davant del *nomos*, de l'ordre que regula totes les coses i en especial la societat. No vol dir igualtat davant una llei escrita o d'una constitució sinó davant l'ordre còsmic.

Aquesta *isonomia* cristal·litzarà en *la politeia*, que més tard s'anomenarà constitució (que els llatins encara anomenen *politia*). Es va considerar que calia una constitució, *una politeia* que cristal·litzés l'experiència dels avantpassats. *La politeia* és l'art de viure bé en *la polis*, quelcom molt més complex que el que en diem avui una constitució escrita. Un poble com Anglaterra encara no la té —i no la volen tenir, amb certa raó. Se'n deia administració o economia de la ciutat, molt diferent del que ja apuntava, també aleshores, la *stasiòteia* o domini dels partits.

No podem estendre'ns. La principal ocupació d'aquells "homes lliures" consistia en l'exercici de la paraula, com actualització de llur humanitat i exercici del poder. No ho oblidem: l'arma de la democràcia és la paraula. Ho saben tan bé les dictadures com les demagògies. I, fent un salt al nostre temps, la crisi de la democràcia és paral·lela a l'afebliment de la força de la paraula. En un llibre meu he fet una correlació entre el declivi de la retòrica i l'augment de les guerres. No sense motiu, la casa de la paraula —el parlament— és instrument essencial de la democràcia

Varen sorgir encara tres altres nocions fonamentals: la *isegoria*, el dret a parlar de tots els ciutadans; la *isocratia*, el repartiment equitatiu de tots els poders; i després, amb la *República* de Plató, la *nookratia*. Ell pensa —és la feblesa dels intel·lectuals— que només els filòsofs, els intel·lectuals d'aquell temps, tenen la ment prou àmplia i gran per poder governar. És el govern dels filòsofs —que ara ho podem traduir pel govern dels experts, per no dir dels tecnòcrates.

És aleshores quan comença a albirar la paraula democràcia, que al segle II aC pràcticament desapareix. *Dêmos* significa principalment territori ("endèmic", "epidèmia"), no poble. Poble és *laos* —d'on ve litúrgia. *Demos* també vol dir "els habitants del territori", però aquest significat l'adquireix més tard. La força de la democràcia és la força del territori. La democràcia es va consolidar quan el poble atenès (de vint a trenta mil habitants en dos mil sis-cents quilòmetres quadrats, una extensió com la de Luxemburg) va descobrir que "la unió fa la força". Per a això calia que tots participessin en el poder. Als segles V i IV aC hi havia a Grècia uns dos-cents cinquanta "estats" *(polis i etnia)* independents —a més d'alguns "bàrbars" (els tracis). Hi ha una arrel amagada d'imperialisme en la democràcia atenesa. D'aleshores ençà, una de les forces de la democràcia ha estat que si el *dêmos*, si el nostre territori està unit, tindrà més força. Per estar units cal consultar tots els ciutadans i que tothom pugui dir-hi la seva. Dic els ciutadans, no els habitants. Per posar un exemple més recent, la "gran democràcia britànica" es basava en què escassament quaranta milions d'illencs disposessin del destí de cinc-cents milions de persones de "color". Quelcom semblant, tot i que en proporcions menors, passava a Grècia, excloent dones, ancians i estrangers.

Per aquesta raó la democràcia ha sorgit, paradoxalment, davant d'un enemic comú. Quan la democràcia s'institucionalitza, cada estat democràtic es declara sobirà. En conseqüència no vol que ningú s'ingereixi en les seves tasques ni que els altres participin dels drets de ciutadania d'aquell *dêmos*, d'aquell territori.

Les paraules tenen una certa vida pròpia i encarnen, voldria poder dir "emparaulen", les intuïcions més profundes de l'home. Faré una al·lusió a aquesta trilogia mencionada: *eunomia, isonomia, demokratia*.

L'*eunomia* suposa un cert consentiment en què hi ha un ordre just i bo, un *nomos, rita, dharma, tao, torâh,* una llei; en última instància una transcendència, un Déu o com es digui, que està per sobre de nosaltres i a la qual (o al qual) els homes hi tenim accés si seguim o reconeixem aquest mateix ordre. El problema estarà en la seva interpretació i la seva representació. La reialesa, la monarquia, el cel, la teocràcia o la institució religiosa el representen i garanteixen. Les coses s'aguanten fins quan s'accepta aquest *nomos* per part de tots, fins quan la transcendència, que es manifesta en les institucions, és un mite —en el sentit indicat.

Però els abusos es multipliquen i el mite es torna problemàtic. Aleshores es demana que per arribar a aquesta *eunomia* hi hagi una igualtat de tots, ja que tots en certa manera representen i participen d'aquest ordre. Aquesta és la *isonomia.* Ací hi ha hagut un transferiment tan important com moltes vegades inconscient. El mite es desplaça de la transcendència a la immanència.

Si tots som iguals i tots tenim la possibilitat de decidir quins són el camins que porten a la realització personal i col·lectiva de l'ordre de l'univers, això vol dir que aquest ordre ja no em ve donat del cel sinó que som nosaltres els que tenim el dret i l'obligació de gestionar-lo, dirigir-lo i, àdhuc, forjar-lo. En una paraula, el poble és el sobirà. Recalquem la paraula: *superianus (superanus)* de *superior,* el més alt, l'última instància, el *super, upa,* en sànscrit.

Però, aleshores, el tercer pas s'imposa. És el pas de la norma al poder. Ja no és el poder (del *nomos) sobre* el poble sinó el poder *del* poble. "El poder s'ha democratitzat" és una frase grega. No és que el poble reconeix el *nomos;* el poble es dóna la norma, la llei, a ell mateix.

Aquesta és, amb molt poques paraules, la història de l'origen de la democràcia. La democràcia representa un pas endavant quan estipula, primer, que tot poble, per petit que sigui, participi a la vida pública i, segon, que el governant hagi de donar raó al governat d'allò que vol fer i que fa. Aquests són dos pilars essencials de la democràcia: la participació i la transparència.

II. Feblesa de la democràcia

De bell antuvi faig constar que la meva reflexió no se centra sobre les falles de fet d'aquells règims o sistemes que s'anomenen democràtics. No faig crítica a cap país, encara que si hagués de manifestar la meva sospita diria que les dites democràcies *actuals* són una farsa oligocràtica. Potser l'ideal democràtic, a l'igual que l'ideal comunista, són dues utopies. Però aquest no és el meu tema. Repeteixo que no faig una crítica de la praxi, dels errors que hagin pogut cometre les "democràcies", de la corrupció que hi hagi pogut haver. Tampoc tracto de donar lliçons d'ètica dient que la democràcia funciona malament perquè els homes són dolents. Ni crec que els homes hagin estat sempre dolents ni que tots els errors democràtics que s'han comès siguin deguts al fet que els homes eren corruptes i volien el poder pel poder, etc. La meva crítica de la democràcia no és la crítica de la corrupció i de les hipocresies democràtiques. De fet, cal observar que la crítica que es fa dels errors i de les corrupcions de la democràcia, és una crítica que té lloc en virtut dels paràmetres que la mateixa democràcia ens dóna. Gràcies als criteris democràtics puc criticar la democràcia, i puc dir que l'ordre militar no és democràtic o que el sistema democràtic actual —les Nacions Unides o la Realpolitik de molts governs, banques i esglésies— no és democràtic. No és aquest el meu paper. Qui estigui lliure de pecat que tiri la primera pedra. Això pertany a la feblesa humana, entre altres coses, no a la feblesa de la democràcia encara que ens

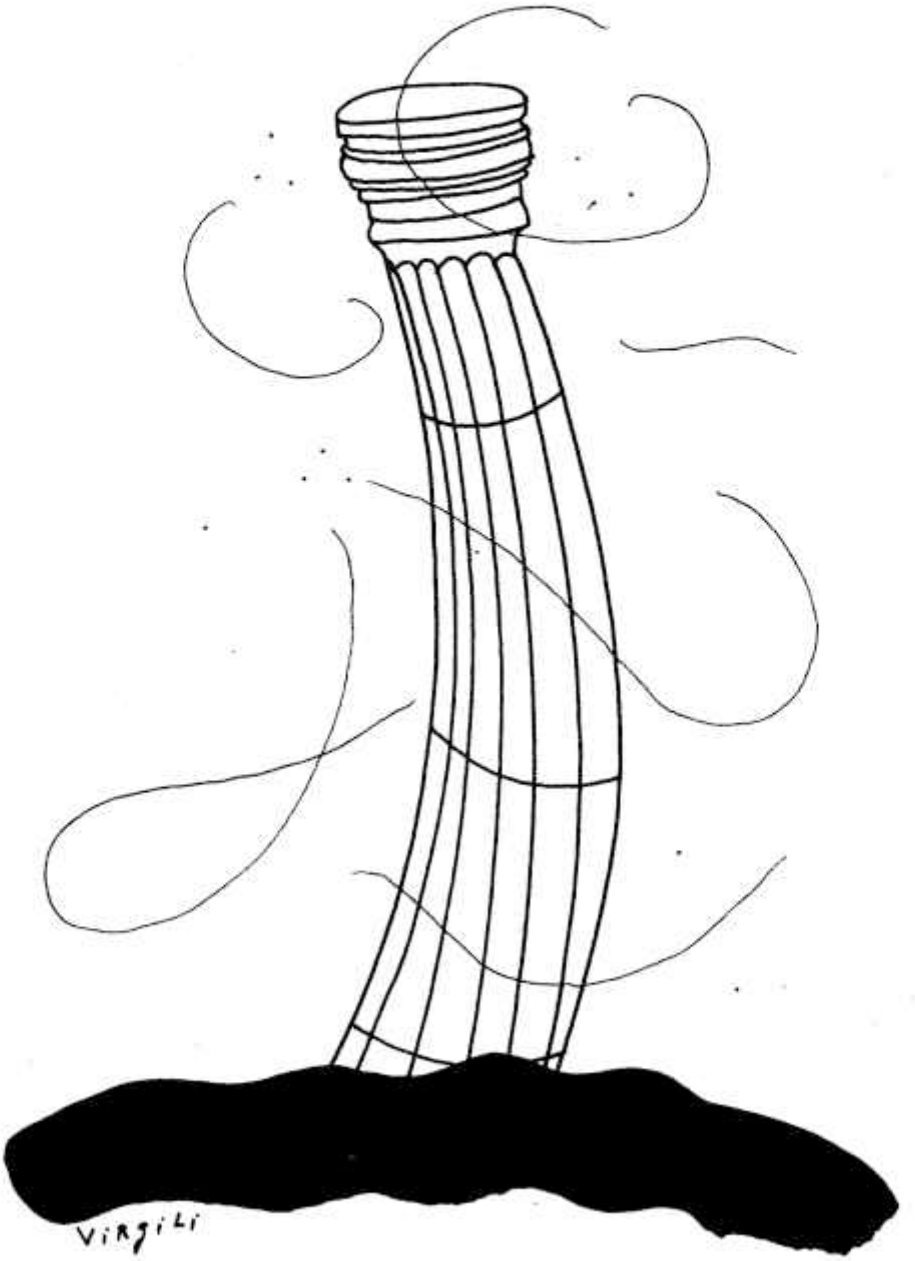
VIRGILI

podríem preguntar per la proclivitat a la corrupció en un sistema democràtic.

També hem de distingir acuradament entre democràcia com a tècnica de govern i com a ideologia que la sosté. La seva relació és estreta, però no són la mateixa cosa. Com a tècnica de govern, la democràcia posa en pràctica el vot popular, la transparència del govern, la flexibilitat al canvi de governants, i en general la participació del poble en la cosa pública.

Tot això pot funcionar més o menys bé fins que la gent accepta les bases ideològiques de la democràcia. I són aquestes les que criticarem en el que segueix —afegint, però, que la crítica es dirigeix a la desmitificació del mite i no a les tècniques al·ludides.

La democràcia parteix del supòsit que els altres no som nosaltres. La democràcia demana un grup més o menys coherent i centrat en si mateix. Però quan se sosté que els altres no som nosaltres, sorgeixen els problemes més greus del principi democràtic. La frase de Winston Churchill és ben coneguda: "és el mal menor". Possiblement en el moment històric que Churchill va pronunciar aquesta frase (moment històric en el qual encara ens trobem ara) no hi havia alternativa millor a la democràcia. Si no recordo malament va escriure: *It has been said that democracy is the worst form of government except all those other forms that have been tried from time to time.*

No estaria d'acord amb el cinisme de Churchill perquè amb la teoria del mal menor s'ha comès les més grans barbaritats. Però quedi ben clar que la crítica a la democràcia no significa acceptar el fals dilema ja al·ludit. Moltes vegades la crítica de la democràcia es fa amb un cert complex de culpabilitat, com si hom tingués por que se l'acusi de totalitari. És evident que en aquest cas seria pitjor el remei que la malaltia. Aquest no és el dilema. De fet, acceptar el dilema ja traeix una certa mentalitat totalitària: "qui no està a favor meu està en contra meu".

Aquest pot ser el motiu perquè en els estats democràtics moderns es tolerin pràctiques antidemocràtiques com els "serveis secrets", malgrat que es justifiquin amb l'argument de la "seguretat nacional". No oblidem que l'obsessió per la seguretat ha obert la porta a una gran majoria de dictadures, que també es justifiquen com a mal menor. Aquí es traeix el pessimisme del *theologumenon* desacralitzat del "pecat original", sense, però, l'optimisme cristià de la redempció.

Seguidament resumiré algunes crítiques a la democràcia; abans, però, hem de fer una altra observació general. La paraula democràcia ha monopolitzat una sèrie de valors que no li són específics. Això passa amb totes les paraules que esdevenen símbols d'un mite. Així, amb la paraula ciència. Tot allò que és seriós i cert avui s'anomena científic — com tot allò que és bo, ara a Espanya, es diu que és europeu. La igualtat de la dignitat humana, el valor del diàleg, del respecte a la persona, la tolerància, no són el monopoli exclusiu de la democràcia. Així, el famós *dictum* que tots els advocats coneixen: *quod omnibus tangit ab omnibus tractetur* ("el que toca a tothom ha de ser tractat i decidit per tothom") es va pronunciar en moments d'imperi, i precisament no democràtic.

Què és, doncs, l'específic de la democràcia? quins són els seus límits? ens preguntàvem. Enumeraré algunes d'aquestes febleses.

1. Cercle tancat de governats i governants.

Un primer problema fonamental pertany a la ideologia mateixa del sistema democràtic (anomeno ideologia al sistema d'idees que dóna consistència en aquest cas a la democràcia). Alguns pensadors grecs ja es van demanar si no hi havia una espècie de cercle viciós, que pot portar després a la corrupció intrínseca de la democràcia, en el fet que els governats siguin els mateixos

que els governants. Ens ho hem fet tot a casa: governats i governants sopant entre ells. Per això tantes vegades les democràcies han pujat excloent els altres. Si governats i governants ens anem posant d'acord perquè ens anem alternant, es genera un cercle viciós. Jo et deixo fer ara el que tu vols perquè després tu m'ho deixaràs fer a mi.

Recordem el fet punyent que en la Roma consular quan els patricis, rics terratinents, detenien el poder, aquests eren insubornables i que la situació va canviar quan es varen elegir gent sense fortuna personal... Dit d'una manera més filosòfica: quan no hi ha quelcom transcendent que és reconegut per governats i governants, el perill esmentat és palès. Pensem en el cas de la gran indústria que finança els partits que a llur torn afavoriran aquelles determinades multinacionals.

No és qüestió d'enyorar teocràcies i monarquies absolutes, ni de minimitzar els abusos del factor dit religiós; però, sense l'element diví, no hi pot haver ni pau ni justícia entre els homes. Si el meu parer val tant com el teu i no hi ha instància superior, recorrerem a la violència de la força, i si aquesta depèn de les armes o de la majoria intentarem per tots els mitjans de conquerir el poder. Si *homo homini lupus* i no hi ha cap elefant a qui tots respectin, els llops es devoraran els uns als altres així que surti un conflicte qualsevol. No es tracta que un llop salti al dors de l'elefant i imposi les seves lleis. Això és la teocràcia en el seu sentit pejoratiu. Si la democràcia representativa és problemàtica, la teocràcia representativa és monstruosa... cosa que no vol dir que no hi pugui haver un ordre sagrat; però aquest ordre no és de representants sinó de símbols.

Ara bé, el reconeixement d'una instància superior no pot ser imposat. Ha de ser descobert i reconegut. Aquest és el poder del mite. La democràcia de fraccions, és a dir "partits", sols funciona allí on reconeixen el "tot" per sobre les parts (els partits), es diguin pàtria, bé comú, Déu, pau o el que sigui. Aleshores els partits sols discuteixen sobre els mitjans per aconseguir un fi. Aquest fi és el mite —en què tots creuen.

El problema sorgeix quan aquest fi esdevé estret i parcial en la consciència d'alguns. El bé del meu poble, o diguem d'Andorra, pot entrar en conflicte amb el bé d'una altra nació. És el perill dels nacionalismes. I si ara el planeta ens resulta petit potser arriba el moment de tornar a descobrir el sol... i valgui la metàfora. D'un sol naturalment que brilla per a tots els homes ("justos i pecadors") i per a tota la terra.

2. Antropologia idealista

Una altra fal·làcia és la que ja hem insinuat abans i que consisteix a dir que la democràcia és teòricament el que hi ha de millor en el món, però que encara no l'hem provada. La fal·làcia és la mateixa que es va fer amb el comunisme i que encara es fa amb el cristianisme. La seva versemblança té arrels molt profundes en l'Occident: és la versemblança platònica. La *idea*, democràtica, comunista, cristiana... pot ser perfecta, però la idea no és la realitat. I tant la democràcia com el comunisme com el cristianisme pretenen ser una realitat. No és excusa parlar de la dignitat del cristianisme i de la indignitat dels cristians. "Pels seus fruits els coneixereu". Com es pot conèixer el cristianisme des de fora si no és pel comportament dels cristians? De la mateixa manera, com es pot conèixer el funcionament de les democràcies si no és mirant com les democràcies funcionen? Dir "la democràcia és químicament pura; són els homes qui la fan malbé" no és una excusa. Què té, doncs, la democràcia que quan es vol posar en pràctica falla? —sense entrar en el problema espinós i cabdal de la relació entre la idea i la cosa.

Se'ns dirà que la democràcia no ha fallat tant com el comunisme, per exemple. A part que a escala mundial hom podria dubtar d'aquesta afirmació i que les comparacions són sempre odioses, la qüestió no es resol trobant un cas pitjor; *mal de muchos, consuelo de tontos.* La crítica a la democràcia, precisament perquè creiem que ens obre un bon camí, no pot acontentar-se amb ser un mal menor. S'ha d'aprofundir més. Ni l'home és un llop ni un angelet. *Sed quis custodiet ipsos custodes?* ja va preguntar Juvenal en les seves *Sàtires* (VI, 347).

3. L'individualisme

Aquest és un factor molt important i ambigu que fa la força i la feblesa de la democràcia. Mentre duri el mite de l'individualisme, la democràcia serà forta. Si aquest mite s'esquerda, la democràcia s'afeblirà.

La prova històrica del que estic dient la tenim en el fet que la democràcia priva en aquells països on el sentit de la individualitat està més desenvolupat. Qui conegui l'Amèrica central com la del Sud, Àsia i sobretot Àfrica s'adonarà d'una certa estrangeria de la democràcia. La gent no hi creu.

Fóra un gran error contraposar individualisme a col·lectivisme, com es feia generalment en temps de la guerra freda. Les guerres no deixen la serenitat a l'esperit ni tan sols per pensar. I aquest fals dilema té molt a veure amb la caiguda del comunisme i la tràgica situació actual dels antics pobles soviètics.

L'alternativa a l'individualisme no és la col·lectivitat sinó la persona —que en ella mateixa és un nus de relacions que van des dels vincles sanguinis, de clan, casta, poble, llengua, etc, fins als límits mateixos de l'univers. El fet dels abusos i exageracions no justifica l'extrem oposat. A l'Índia, per exemple, es distingeix entre casta i *casteisme,* comunitat i *comunalisme.* D'ara endavant les nostres reflexions s'impliquen l'una amb l'altra.

4. La primacia de la quantitat

Tot és coherent. Si l'home és un individu, les seves relacions tant amb els altres com amb la terra i amb la divinitat estan basades en lligams externs i accidentals de substància a substància. En una paraula, fent salts molt llargs, això significa la primacia de la quantitat per sobre la qualitat. Si la democràcia ha de funcionar per nombres, per majories i minories, vol dir que la cosa pública es veu i jutja des del punt de vista quantitatiu. No per res, aquest és un dels dogmes fonamentals de la ciència moderna. La quantitat se'ns presenta com el paràmetre més important de la realitat i són els algoritmes algebraics del funcionament de les coses els que ens donen les lleis que segueix la natura —des de la natura humana fins a la natura dels electrons o del que sigui. La primacia de la quantitat implica que guanyar en nombre és la cosa més important i allò que farà que la democràcia pugui funcionar. A l'Índia, que es vana ella mateixa de ser la democràcia més gran del món, se sol dir —no sense sorna— que no és una persona un vot sinó una rupia un vot, o més ben dit, mil rupies un vot, si no ni tan sols pots votar. No parlo dels possibles excessos, parlo de la mateixa teoria, és a dir, la quantificació com a criteri fonamental de la vida humana i de la vida pública. Diu un text hebreu: "No et posis de part de la majoria per fer el mal. Quan siguis testimoni en un procés no et decantis per la majoria, si aquesta falseja el dret" (Èxode XXIII, 2).

L'eufòria tecnològica moderna ha cregut que podria obviar la dificultat amb mitjans artificials i amb la dita democràcia representativa on ja no és el poble el que decideix ni el que governa sinó els seus representants. Em demano quants pobles volen la guerra i seguir fabricant armes, per exemple, però els experts que els representen diuen que l'economia i la seguretat na-

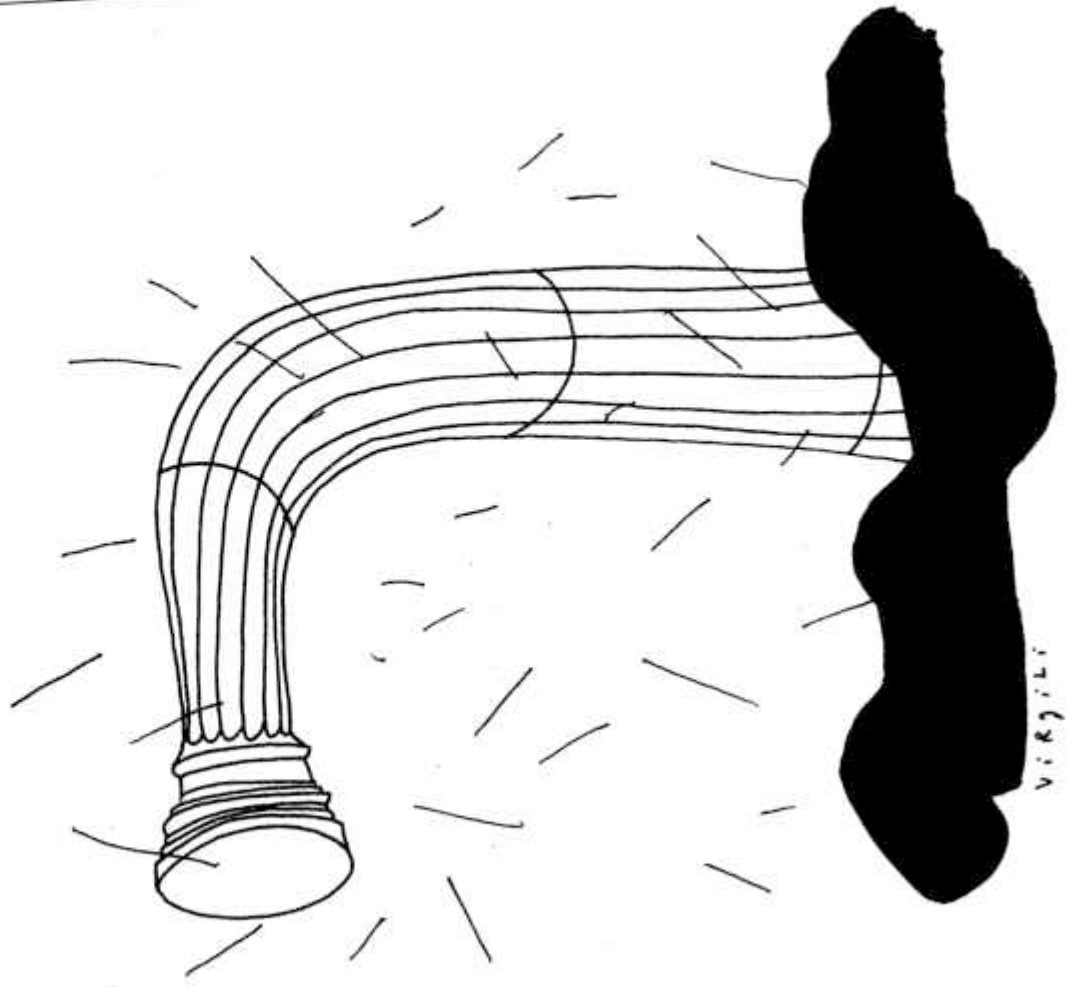
VIRGILI

cional exigeixen aquests sacrificis. Reservem encara això per al punt següent.

Hauríem de superar la temptació moderna de restar en l'anàlisi individualista. En la realitat tot està connectat amb tot, i no podem aïllar l'anàlisi de la democràcia desconnectant-la de la resta que li dóna suport. La democràcia és un sistema coherent amb el seu mite.

Aquest predomini del quantitatiu, a part del canvi radical que suposa en la qualitat de les coses quan sobrepassa un cert llindar, pressuposa també que el poble és una suma d'individus i que el tot és la suma dels individus que la componen. Això porta a la creença que el bé comú és la suma del béns particulars, és a dir, que la suma de les parts dóna la totalitat (cosa que després de Gödel no funciona ni en matemàtica, excepte per algoritmes purament algebraics). La realitat no és mai el fruit de la suma de les parts: la suma dels meus dits, de la meva mà i dels meus altres membres no em donarà la vida ni la salut del meu cos. Una de les més patètiques expressions modernes, en la que marxistes i liberals coincidien, foren les paraules vers el final de la segona part del *Manifest comunista* (1848) de Marx i Engels que volien crear "una associació (humana) on el desenvolupament lliure de cadascú és la condició del lliure desenvolupament de tots". I la paradoxa volgué que per arribar al bell ideal haguessin de passar per la dictadura del proletariat.

Primer, cal demanar-se si existeix aquest bé comú en què tots comuniquem. Caldria investigar-ho per obtenir una resposta. Segon, és veritablement aquest bé comú la suma dels béns comuns particulars dels individus? Potser tampoc.

I aquí entra la indeguda extrapolació quantitativa a la que ens referíem. Dins d'una sèrie numèrica passar de n a $n+m$ pressuposa la homogeneïtat dels algoritmes. Passar de l'organització d'una *polis* de trenta mil habitants a un estat de trenta milions, no s'ha de regir necessàriament per les mateixes lleis. Ja hem citat la frase de Pèricles; hem dit que l'*ars política* en una democràcia no pot ser una especialitat d'experts. La cosa pública pertany a tot el públic, la preocupació i ocupació pel bé comú han de ser comuns. Això no és possible fora de l'escala humana. En una paraula, els principis de la democràcia clàssica no es regeixen per una democràcia moderna.

5. L'afebliment de la qualitat.

No ens referim al que ja varen veure Plató i Aristòtil, que el seny i el coneixement no solen estar en les masses, sinó al que ja van veure també els atenesos i que, molt més endavant, ha aparegut quan s'ha parlat de democràcia representativa. És el fet que la proliferació dels nombres en un moment determinat implica un canvi qualitatiu, com ja va formular Marx. No és el mateix una democràcia de seixanta mil andorrans que una democràcia de dos-cents trentados milions o de vuit-cents milions de persones. En efecte, la democràcia demana el que jo he anomenat i elaborat d'una manera més filosòfica: el diàleg dialogal i no el diàleg dialèctic impersonal. I el diàleg dialogal en últim terme es tradueix en diàleg duologal. Si jo no puc respondre, si no puc mirar els ulls de l'altre, si no puc dir "para un moment i explica't", si no puc dir "això no ho acabo d'entendre", si no puc entrar en el duòleg, no hi ha diàleg possible.

Demos, com hem dit, vol dir poble en un territori, i no massa. En un poble cadascú té un nom i nom propi, no un nombre. I si el vot és essencial a la democràcia, el vot, com la paraula diu (de *vovere,* prometre) s'ha de parlar (a algú que l'escolti), no comptar. L'alemany parla d'*abstimmen,* discernir veus, de *Stimme,* veu.

El càncer quantitatiu porta al complex d'inferioritat que s'apodera de l'individu massa, un nombre insignificant en un conjunt que ell no pot abastar.

Es perd la consciència de ser únic i per tant incomparable. Paradoxalment, l'individualisme porta a la pèrdua de la personalitat. No és d'estranyar l'absentisme polític dels pobles i la substitució del *pathos* polític per la concentració sobre el treball. "Guanyar-se la vida", en altres tradicions, vol dir merèixer-la, gaudir-la. En aquesta cultura vol dir treballar per fer diners.

6. La tecnocràcia.

Diguem-ho ben clarament: la democràcia és incompatible amb la tecnocràcia. Ja hem insinuat que la modernitat en la seva ingenuïtat ha cregut que es podia servir de la màquina de segon grau perquè aquesta era fruit de l'enginy de l'home. Paradoxalment, l'home faústic ha oblidat que el seu poder és tan real que la seva creació participant d'aquesta realitat se li escapa de les mans, com una certa teologia, ingènua també, ens dirà que la omnipotència divina s'encalla davant de la llibertat humana. Similarment, la robotització moderna s'escapa també al control del mateix home que l'ha "creada".

Dic això per explicar el mencionat optimisme ingenu que la tecnocràcia ens permet, aquella comunicació i comunió humanes que són el requisit per a la democràcia.

I aquest crec que és el punt més greu de la crítica i la causa de la crisi de la democràcia moderna. Actualment, la democràcia ha estat substituïda de fet per la tecnocràcia. Dic tecnocràcia, que és l'aplicació de la tecnologia, i no tècnica, que és art, això és: la capacitat de fer les coses per al nostre benestar, plaer i confort. No oblidem que el mot "tècnica" està emparentat amb "teixit" i naturalment amb l'*art manual*, amb el sentit del *tacte* i àdhuc allí on posem la *testa* sense especular ara sobre les arrels indoeuropees *tekt*, d'on surt afaiçonar i infantar.

Doncs bé, la tecnocràcia és el poder de la màquina de segon grau que implica el domini de l'estructura, i que exigeix per funcionar una visió mecànica i mecanitzada de la realitat. Per màquina de segon grau entenc aquells mecanismes construïts amb fons artificials d'energia obtingudes mitjançant la violència als ritmes còsmics —com he intentat d'explicar en altres llocs. Si no se segueixen les seves lleis, serà el caos, de la mateixa manera que si vull aturarme a mig vol em resultarà una mica difícil. Hem d'obeir les lleis de la tecnocràcia; és a dir, acatar el poder de la tecnologia. Un dels dinamismes que ens va explicar Riccardo Petrella l'altre dia era precisament aquesta força gairebé irresistible dels valors tecnològics que ens diuen com hem de funcionar perquè les coses vagin bé. Un exemple d'una megamàquina de segon grau és la megalòpolis moderna.

Per tant, l'individu, fonament de la democràcia, està supeditat a coneixements especialitzats, és a dir, parcials i que no toquen tot l'home. D'altra banda, aquest individu, si és sincer, ha d'admetre que del que se li pregunta sobre l'energia atòmica, de l'economia, dels plàstics, de la química del carbó o sobre tantes coses, en sap ben poca cosa. Com podem, doncs, donar el nostre vot responsable sobre temes que requereixen anys i anys d'estudi, i que són d'una complexitat extraordinària? Com podem fer-nos ni que sigui un judici i donar el nostre vot? En una paraula, la tecnocràcia ha substituït la democràcia.

Com podem tenir un ordre democràtic sòlid construït sobre aquestes bases? Hem perdut moltes vegades l'experiència de la relació humana en profunditat. Potser això s'aprèn des del punt de vista intercultural.

I aquest és el meu últim punt.

7. La monoculturalitat.

Es parla molt avui dia d'interculturalitat, però en el fons hom se sol referir sols a *transdisciplinarietat* a fi d'enriquir la cultu-

ra dominant amb aportacions foranes —cosa comprensible i legítima per altra part. Jo no puc foragitar un mal pensament —i com a tal el confesso. És la sospita que aquesta cultura occidental tan poderosa que durant cinc segles ha explotat la resta del món en tots els ordres, ara, veient-se en situació precària, vol continuar aprofitant-se de les savieses d'altres civilitzacions per a benefici propi —que es dirà naturalment que és per a tota la humanitat.

Es comprèn perfectament el desig lloable d'una "democràcia mundial", com el d'una "ètica global", perquè amb aquesta globalització es vol posar un xic d'ordre a la situació actual, però encara no s'ha superat la síndrome de la universalització —segons, naturalment, els nostres paràmetres. Els límits de la democràcia no es poden estendre més enllà dels límits d'aquella cultura que l'ha originat. Repeteixo que les cultures no són folklore.

Això no vol dir que no sigui possible una fecundació mútua entre cultures —i sobre això farem encara algunes consideracions finals.

III. El límit de la democràcia.

El trànsit del plural al singular em permet dir que un cop hem tocat el límit hem descobert el fonament i la seva relativitat. En el límit es toca fons i al mateix temps es descobreix que el fons no ens pertany. El límit és en les arrels, però aquestes s'arrelen en el magma humà que no és propietat privada de cap individu ni de cap cultura. Un amic meu, (C.D. Lummis) nord-americà, però professor a Tòquio, ha publicat enguany un llibre, *Radical Democracy*, que acaba amb una glossa a la mitologia de Persèfone (la Proserpina llatina), en contraposició a la llegenda de Sísif, per donar-nos l'esperança que, malgrat la degeneració de la democràcia, quan aquesta s'institucionalitza ella mateixa retorna de l'Hades per noves primaveres, després que Demèter, la deessa del gra i mare de Persèfone, convencés Zeus d'obligar Hades, el déu del món soterrani, a alliberar la seva filla de la qual se n'havia enamorat perdudament —però com que la filla va transgredir la condició de no menjar en el regne dels morts, la varen obligar a restar tres mesos amb Hades. És a l'hivern quan el gra no creix... quan la democràcia sembla morta... Donem alguns consells de bon pagès per superar l'hivern.

1. La isocràcia.

"Tots som iguals" és un dogma feble perquè no som iguals. Aquesta és la falla capital de l'anomenat liberalisme —sobretot de mercat. L'isonomia ho qualifica dient que som iguals davant la llei. Però la llei és abstracta i no pot ser concreta. Si cadascú té la seva llei, com suggereix el paradoxal Sant Pau (Rom II, 14), no hi ha llei. I dic, entre parèntesi, paradoxal, perquè en això iguala els cristians, els gentils, en oposició als jueus (Rom III, 20; VI, 14; *et passim*). Deixant això de banda, la llibertat sols pot existir entre iguals, i els homes som diferents.

Hem de trobar, doncs, un sistema polític, de gestió de la *polis*, que prengui en compte aquestes diferències i que no vulgui reduir-ho tot a una igualtat abstracta davant la llei. La llei, per altra banda, és necessària. Cito una frase lapidària de Lacordaire de 1838: *Entre le fort et le faible, c'est la liberté qui opprime et la loi qui libère*. Pensem que la que diu ser la democràcia més gran del món, l'Índia, té més de cent milions de nens en treballs forçats, o sigui que per cada espanyol hi ha tres nens indis que fan possible la competitivitat de l'Estat de Delhi en el mercat mundial. I d'aquests cent milions, malgrat les resolucions del tribunal suprem del país i d'altres protestes, n'hi ha entre quinze i vint-i-nou milions en vertadera esclavitud (de dotze a setze hores de treball, càstigs

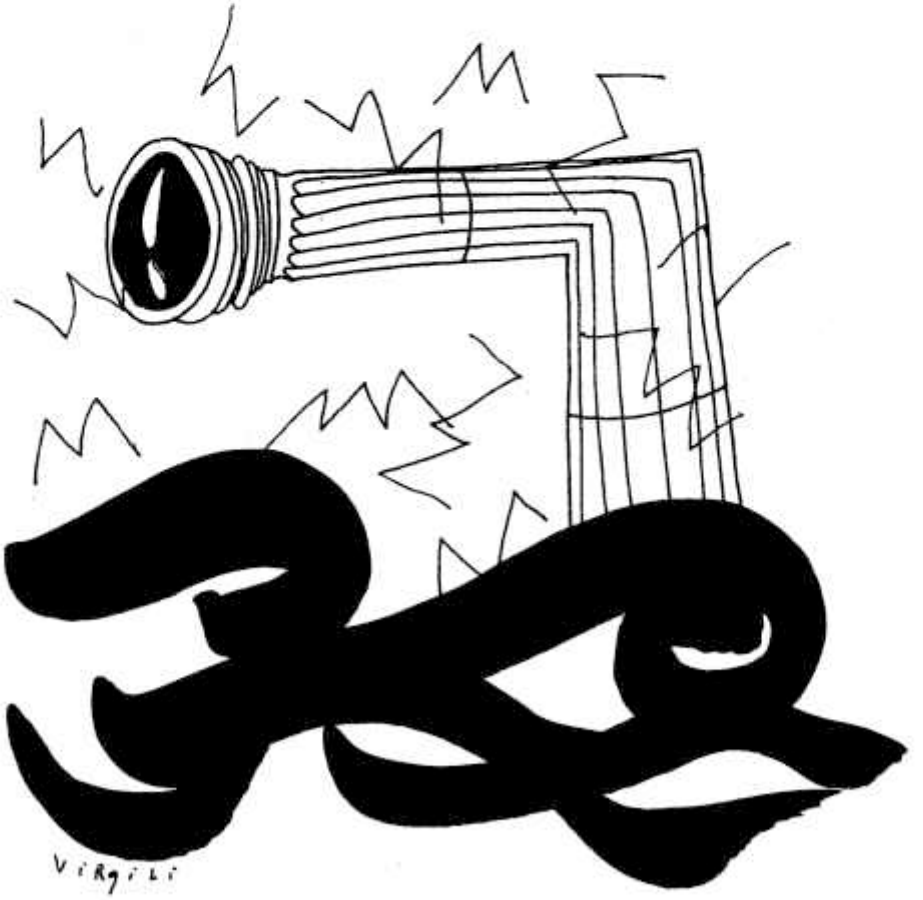
VIRGILI

corporals, etc) per deutes dels seus pares que a vegades es redueïen a dues mil pessetes —però l'interès és del cent vint per cent al mes. Són aquests els que defensen la privatització i el dit mercat lliure? Llegiu les cent setantanou pàgines del *Human Rights Watch* de New York (la situació empitjora any rere any com descriu amb les estadístiques dels guanys exorbitants de les companyies que es beneficien d'aquest treball, *(Frontline,* del 24 de gener de 1997). D'això no se'n parla massa, i naturalment els nens no protesten públicament: ni tenen sindicats. Aquesta consideració no és marginal a una reflexió sobre la democràcia. Els països dits demòcrates en són la causa indirecta, i si el *dêmos* no som nosaltres sols, tots som corresponsables dels dos-cents cinquanta milions de nens en el món, segons dades de l'UNICEF d'enguany (1996), sense mencionar els tretze milions de nens de menys de cinc anys que moren anualment per desnutrició.

No cito el que diu l'evangeli sobre Mamona (Mt. VI, 24; etc), em limito a recordar a Aristòtil que diu que el pitjor enemic de la democràcia és la desigualtat econòmica entre els homes. Si hi ha rics i pobres —ens ve a dir Aristòtil al segle III aC— no hi pot haver democràcia. El mestre d'Alexandre considera un obstacle més gran la diferència econòmica que la diferència entre estaments, classes o ètnies. Valdria la pena de comentar tot el passatge, *Pol.* III, 7 (1279 a 24 - 1280 a 7) on Aristòtil s'inclina per una harmonia entre oligarquia (perquè els rics són pocs) i democràcia (on els pobres són majoria), però ni una ni l'altra aïlladament s'interessen vitalment pel bé comú.

Això em porta a ressuscitar els mots que Heròdot anomena almenys una vegada (V, 92a, 1): "igual repartició de poder". Això significa tornar a la mesura humana i no tecnocràtica, de manera que sigui el poble qui governi i no el govern. És avui dia possible? Aquest és el gran desafiament.

El cultiu de la *isocratia* implica l'exercici de la "virtut política" que, segons els antics, no pot ser delegada. Aquest és el gran problema actual: el passatge de *lo* dialèctic a *lo* duologal i dialogal (que se'm permeti l'article neutre!). Cal adonar-se que les especialitzacions són necessàries en problemes especialitzats, és a dir, secundaris de la vida humana, però que el sentit de la vida és viure-la i no precisament dominar els altres. Poc s'ensenya això a les escoles —malgrat el seu nom, que significa lleure, *otium,* no *negotium.*

Aquesta harmonia o igualtat de poder no pot aleshores depèndre de la classe social, dels coneixements especialitzats, del diner o del nombre sinó de la dignitat intrínseca de la persona humana. I aquesta no ve conferida per un vot ni per un altre, sinó que ens ve conferida a tots en virtut de la nostra humanitat (*humanness, Menschlichkeit*). És a l'indispensable factor transcendent al qual ens hem referit.

2. Pluralisme.

Estem dient que la igualtat és un concepte abstracte. La igualtat suposa ja l'homogeneïtat de les coses iguals. Una pera és igual a una pera en tant que concepte, i així és el cas amb el concepte home. Però l'home no és un concepte i cada home és únic i per tant irreductible a cap igualtat en la seva personalitat pròpia. Ja Aristòtil critica la democràcia perquè creu "que aquells que són iguals en un aspecte són iguals en tots els aspectes, i que perquè els homes són igualment lliures pretenen que són absolutament iguals" *(Polit. V,* 1 (1301 a 29-31). L'última ratlla de l'última carta de Plató (863 e 5), que és el comiat a l'amic, li diu: "i sigues tu mateix!".

Aquesta *autenticitat (d'autos* i, emparentat amb el sànscrit *asus,* vida) seria un dels fonaments del pluralisme. El

pluralisme no vol dir la mera tolerància de l'altre perquè encara no és massa fort; significa l'acceptació de la nostra contingència, el reconeixement que ni jo ni nosaltres no tenim criteris absoluts per jutjar el món i els altres. El pluralisme significa que hi ha sistemes de pensament i cultures que són incompatibles entre ells o, utilitzant una metàfora geomètrica, incommensurables (com ho són el radi i la circumferència, o la hipotenusa i el catet, però "malgrat això" coexisteixen i es coimpliquen). La convivialitat és quelcom molt més profund que la *conllevància*.

És per tot això que la nostra època demana un canvi radical si hem d'evitar la catàstrofe del gènere humà. Les cultures coexisteixen però no s'entenen les unes amb les altres, la qual cosa es tradueix per la superació del domini de l'essència sobre l'existència, per la superació del monopoli de la racionalitat sobre l'ésser, sense caure en la irracionalitat. No vull recordar aquí que s'ha mal traduït i pitjor interpretat la frase aristotèlica de l'home com a "animal racional".

Tot això es veu més clar si convidem les altres cultures a les taules rodones del diàleg que avui és imperatiu si no volem destruir-nos a nosaltres mateixos. Tot això m'ha portat a parlar des de ja fa temps de la *democràcia de les cultures* sense la qual no pot haver-hi llibertat entre els pobles. Però haig de concloure.

3. La cultura de la pau.

Deia al començament que el desafiament de l'època moderna és passar d'una cultura de la guerra (que eufemísticament es tradueix per "ser els millors", "competitivitat", etc.) a una cultura de la pau. I pau no vol dir absència de guerra, és una nova cultura, un nou cultiu de l'esperit humà i de la vida humana que no està basat en la competitivitat ni la guerra. La cultura de la pau és la cultura de la diversitat, de la que filosòficament se'n podria parlar sota el nom de pluralisme.

La cultura de la pau no està basada sobre el poder sinó sobre l'autoritat. Hi ha una diferència essencial entre poder i autoritat. Poder és el que tinc jo, perquè tinc més diners, més ciència moderna (sinònim de control) o perquè sóc més fort. L'autoritat me la donen els altres o, com encara es diu en règim democràtic, es confereix. Jo reconec la teva autoritat perquè, com diu la saviesa de la mateixa paraula, tu em fas créixer *(ab augendo)*. La cultura de la pau es fonamenta en l'autoritat, no en el poder.

Per tant, els mitjans no poden ser ni el diner, ni els coneixements especialitzats, ni el poder sobre l'altre, sinó l'autoritat. L'autoritat, a diferència del poder que pot ser propietat privada, i per tant individual, és relacional, és a dir, personal. L'autoritat suposa un *nosaltres* constitutiu de l'ésser humà. El canvi radical a què em referia a l'inici suposa una mutació antropològica.

La cultura de la pau suposa el cultiu de l'esperit, i d'una manera especial el cultiu de la paraula. Ramon Llull ens diu que la natura ha proveït tots els éssers amb mitjans de defensa i atac. Els uns tenen la pell forta, els altres les dents potents, uns altres les urpes per defensar-se i per viure, d' acord amb la llei de la natura. Quan l'home agafa les armes cau al nivell de les bèsties: les armes substitueixen les seves ungles o les seves dents, amb les quals no fa massa mal. Quina és l'eina, el mitjà que la natura ha donat a l'home perquè defensi els seus drets? —es pregunta el savi mallorquí. És la llengua, ens diu, amb la qual l'home parla, la retòrica dels antics, l'art de saber parlar, de presentar les coses en aquest diàleg duological on la dinàmica de la paraula es va desenvolupant per arribar al consens. En podríem dir *logokratia:* el cultiu de la paraula, aquella paraula que trenca el silenci, que crea parlant, que no repeteix el que s'ha dit a l'escola, a la televisió o que està escrit en els diccionaris. Totes les llengües vives

són dialectes que s'han fet en la parla dels pares amb els fills i dels amics entre ells. Amb el temps es van creant noves formes de parlar.

Voldria acabar accentuant una idea i proposant un símbol que podria ajudar al creixement del nou mite de la cultura de la pau.

La història d'aquests últims sis mil·lennis d'experiència humana es podria resumir —en una simplificació que necessitaria moltes qualificacions— en el descobriment del monoteisme. Aquest monoteisme, que és la creença en l'existència d'un centre absolut, model de tot ordre. En ell tenim la clau per entendre les coses. I naturalment qui té la clau té el poder. Aquest monoteisme s'ha concretat en sistemes monolítics (monarquia, monisme, veritat absoluta, sistemes únics de validesa general, etc) que han afavorit la pretensió de globalitat i d'absolut. El gran desafiament modern és trencar aquests sistemes monolítics i passar de la melodia a la simfonia, del monoteisme a la trinitat, del monisme al no dualisme.

En aquest món nostre d'arrels hel·lèniques, el símbol que ens podria servir seria el pas de l'arena a l'àgora. Arena és una paraula d'origen etrusc que suggereix lluita, competició, victòria. L'arena és la sorra per als gladiadors. L'àgora és l'espai on es parla, es reuneix, es discuteix, on l'enemic —si voleu utilitzar aquesta paraula— és presentat: se li parla, se l'accepta i es veu qui dels dos, dels tres o dels que sigui, té raó. L'àgora té a veure amb l'assemblea i amb l'església. Cal tornar a oferir aquests espais on els homes puguin parlar sense ports. La parla no són només transaccions que es puguin fer a través d'internet; és aquest do que té l'home que li permet de viure una vida plena.

Deixeu-me que acabi amb una anècdota que com totes les anècdotes no diu res i ho diu tot. El cosí d'un estudiant meu, als anys en què Kennedy havia creat allò de la força de la pau per enviar ajuda a l'anomenat Tercer Món, va marxar per a una tasca docent a un poblet d'Àfrica. Però no volia ensenyar res als nens del que ell sabia, perquè ho considerava un acte de colonialisme. L'únic que acceptà va ser donar classes de gimnàstica. Un dia, arribà davant dels nens amb una capsa de caramels i no sé què més. Tots els nens esperaven aquest jove alt, bo, gran (els africans tenen el complex de no ser blancs). I el jove americà els digué: "Veieu aquell arbre d'allà, a cent o dos-cents metres, jo diré un, dos, tres i us poseu a córrer. I qui guanyi tindrà els premis merescuts". Els set o vuit nens que hi havia al poble ja estaven nerviosos. Va dir "un, dos, tres", i tots els nens es van donar la mà i van córrer junts: volien compartir el premi. La seva felicitat estava en la felicitat de tots. Potser aquests nens ens donen motius per a uns nous fonaments de la vida democràtica. Gràcies.

Raimon Panikkar.

ELS ANIMALS, ALTRES FORMES DE VIDA. Diferent als humans, si es vol, però no per això menys respectable.

ADDA, Associació per a la Defensa dels Drets de l'Animal.

A partir d'un clarificador article, es presenta en aquestes pàgines de Via Fora!! *l'Associació per a la Defensa dels Drets de l'Animal, una entitat amb projecció internacional que des de l'any 1975 té com a objectiu lluitar per la dignitat de la vida de tots els animals. Font: directa dels autors.*

By means of an enlightening article, we present in these pages of Via Fora!! *the Association for the Defense of the Rights of the Animals, an entity on international level which, since 1975, fights for the dignity of life of all animals. Source: Directly from the authors.*

Ekde klariga artikolo, oni prezentas en tiuj ĉi paĝoj de Via Fora!! *la Asocion por la Defendo de la Bestaj Rajtoj, asocio internacie diskonigita kiu de la jaro 1975 celas lukti por la digno de la vivo de ĉiuj bestoj. Fonto: rekte el la aŭtoro*

Com va néixer ADDA.

Érem a l'octubre de 1973 i aquell empleat de RENFE que viatjava dalt d'un comboi de rodalies en l'exercici de la seva tasca laboral poc podia suposar la transcendència que tindrien els fets d'aquell dia per al seu futur personal i alhora per a la gegantina obra que s'esdevindria.

Tot travessant el Maresme, va veure com un home introduïa gossos vius a l'interior d'un pou sec de gran profunditat, on els animals eren condemnats a una llarga agonia per inanició. Fou un xoc colpidor per als seus sentiments d'estima als animals, se li va regirar l'estómac, però, més tard, ja asserenat, es va dir que aquestes coses haurien de transcendir a l'opinió pública. I dit i fet, es va emportar una màquina de fotografiar al lloc dels fets, va enregistrar les imatges i les va difondre per tots els mitjans de comunicació.

Molts van ser els que, astorats per tanta crueltat, van respondre a la seva crida i li van donar suport i ànims per tirar endavant una denúncia amb tots els ets i uts davant les autoritats pertinents. Aquesta inquietud, sorgida de sobte però arrelada en un fet concret, va fer coincidir moltes persones en la necessitat de crear una associació que vetllés per la defensa dels animals i, en la mesura que ho permetien les disposicions aleshores vigents, exigir el seu rigorós acompliment. Es varen succeir tot un seguit de reunions per apropar posicions i, a partir del 15 de maig de 1975, l'ADDA, Associació per a la Defensa dels Drets de l'Animal, va aparèixer a la llum, encara que de manera provisional. Van caldre dos anys per a l'aprovació dels estatuts (20 de maig de 1977) i la formació d'una junta legalment constituïda al capdavant de la qual hi havia el ferroviari Luis Benito de Benito, promotor i alhora impulsor del que més tard seria una associació amb fort lligams estatals i internacionals, el volum de feina de la qual seria de fet més propi d'una fundació.

Com és de preveure, els canvis eren indispensables a mesura que l'entitat prenia més volada i així, el 2 de febrer de 1978, les regnes van passar a mans de

l'empresari José Teruel, qui al seu torn les va delegar al cap de sis mesos en l'escriptor filantrop Jorge Roos Bernheim. Fou durant el seu mandat que l'associació va estendre les seves activitats a nivell de tot l'estat espanyol, mitjançant l'aprovació d'uns nous estatuts que contemplaven tot aquest àmbit d'actuació i també establien relacions i col·laboracions amb entitats afins internacionals, assolint per primer cop un domicili social i fiscal legalment enregistrat.

Un fet cabdal per a la ideologia de l'ADDA fou l'elaboració d'una Declaració Universal dels Drets de l'Animal que aquesta entitat, en representació de tot l'estat espanyol, va contribuir a redactar, donant-li ampli suport i aconseguint que fos aprovada per l'Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura (UNESCO) el 23 de setembre de 1977 i posteriorment per retre un sincer i afectuós homenatge a qui fou una figura llegendària de l'ADDA, en Jorge Roos (q.e.p.r.), autèntic artífex d'una nova filosofia pel que fa a la defensa dels animals i que en aquell temps es revelava com a revolucionària i que a l'esdevenidor s'ha demostrat que és el posicionament més racional que l'home pot prendre envers les altres formes de vida amb qui comparteix vivències.

Però l'autèntic esclat en forma de noves energies, desenvolupament d'activitats i creixement de l'ADDA no va ser possible fins a l'arribada de l'arquitecte Manuel Cases i Puig a la presidència de l'associació, el 28 de gener de 1984. Podríem dir, i amb raó, que es dóna un abans i un després, creu i ratlla, car arrenca la gran volada de l'ADDA i es posiciona com l'entitat espanyola amb més prestigi arreu d'Europa pel que fa a la defensa dels animals. Es creen nombroses campanyes de sensibilització i el naixement de revistes com *ADDA defensa els animals* que, dotada de números monogràfics, tracta acuradament les nombroses problemàtiques que afligeixen els animals, butlletins que tant a nivell de l'estat com més enllà de les nostres fronteres donen a conèixer la situació de les diverses espècies a Espanya i el que fa l'ADDA per tal de millorar-les. L'ADDA es constitueix en un punt de referència per als mitjans de comunicació quan volen esbrinar l'autenticitat de certes notícies espectaculars que sovint som esbombades per arreu i cal anar a cercar una opinió objectiva.

Una filosofia que trenca esquemes.

De bell antuvi hom només parlava de proteccionisme, àdhuc avui en dia, com si els animals no haguessin estat el sostenimment de l'home des que el món és món ni fossin els vetlladors permanents de milers de malalties lliurant-nos d'epidèmies que són a l'ànim de tothom. Encara resta per saber l'origen de les xacres que pesen en la societat actual i si tenen quelcom a veure amb la desaparició de milers d'espècies. El que resta ben palès per pura lògica és suposar que un desequilibri en les altres formes de vida no pot ser indiferent per a l'ésser humà. Malgrat que fos únicament i exclusiva per aquest motiu, s'ha d'admetre que esdevé incoherent parlar de protegir els animals i fins i tot diríem que insultant. Però... hi ha moltes altres raons: una de molt important rau en què, a semblança de l'ésser humà, on els pidolaires mai seran alliberats de parar la mà a la recerca d'una almoina mentre que no desapareguin i s'eliminin les causes que els porta a la mendicitat, igualment els animals no viuran en pau si no s'acaben amb messianismes que es revelen com a hipòcrites. Amb la crueltat, no s'hi pot jugar i, si existís cap dubte, n'hi ha prou amb fer vista enrere per adonar-nos on ens pot portar aquesta manca de consciència. No es pot exigir una altura ètica i alhora oferir una por-

nografia de les idees. Per això ens sembla versemblant l'equiparació amb el món animalista. No se'n treu res de recollir uns quants animals, perquè el problema d'acollida no és quantificable i, si bé hi ha entitats protectores que es desfan en esforços de tota mena i esmercen sacrificis i penúries dignes de lloança, no s'inclouen pas totes i també n'hi ha que, endinsades en una greu davallada per la impossibilitat d'acollir tants animals, l'histerisme és la nota predominant i els priva de maniobrar amb sensatesa davant un camp de concentració d'animals en què s'ha convertit el projecte d'origen per no haver-ho previst des d'un bon inici. Si opten pel sacrifici d'animals són menyspreats pels qui els donen suport i la sortida es fa difícil. De camins ètics n'hi ha ben pocs i en situacions límit costa de donar amb ells, vet aquí la degeneració a què s'exposen.

Per altra banda, a les autoritats municipals ja els va bé comptar amb una protectora en el seu terme, al capdavall és la sortida estratègica per a tots els problemes que se'n deriven. El més trist és que no s'adonen que són utilitzades a cor que vols per una insignificant almoina i això esdevé un problema d'unes dimensions incalculables quan l'ADDA s'entesta en que els òrgans municipals carreguin amb les responsabilitats dimanants de la legislació vi-

gent, que els obliga a tenir i a mantenir un alberg en les degudes condicions per a la recollida d'animals.

Com ja s'ha dit abans, les solucions no poden venir del proïsme que, malgrat tot, emmascara la realitat, amaga la gravetat i endureix l'acompliment. L'ADDA no s'està d'orgues, tracta constantment de millorar la legislació en un esforç suprem per tenir-la en tot moment al dia i d'acord amb les situacions canviants i d'exigir el seu acompliment per qui és el responsable legalment reconegut.

En el camp que s'ha tractat fins ara, inequívocament d'animals de companyia, l'ADDA s'enfronta durament i decidida amb els actes de crueltat i penalitat a què sovint són sotmesos els animals, denunciant per via administrativa qui conculqui la llei i, si escau, exigint responsbilitats per la via jurídica. Malauradament hi ha moltes més activitats a les quals l'ADDA li pertoca intervenir. La seva filosofia de defensar els animals la porta a intervenir en totes les espècies que d'una manera o altra són agredides. Un nou concepte que forneix la defensa dels animals i que l'ADDA assumeix des de la convicció de què qualsevol animal té dret a una vida digna o, en el seu defecte, l'equivalent en forma d'una mort digna que vol dir indolora. El que és avui per avui inacceptable en l'espècie humana, és assumit per l'ADDA com un deure de consciència. En aquesta vessant hi ha molts temes que, tractats acuradament, requereixen de molt d'espai per a cada un d'ells. Per tant seguirem parlant de l'ADDA i de la defensa que en fa dels animals en properes edicions.

Adreça entitat: Bailen 164, local 2, interior. 08037 Barcelona
Tel 459 16 01 - Fax 459 02 65.
Correu el.: adda@lix.intercom.es
http://www.intercom.es/adda/

ADDA, Associació per a la Defensa dels Drets de l'Animal.

L'ASSOCIACIÓ RENDA BÀSICA(AREBA)
Una experiència Interessant.

Raúl García-Duran

Presentem una experiència singular, propositiva i concreta. Els seus protagonistes, a partir d'una sèrie de constatacions i experiències quotidianes, es varen plantejar cercar sortides tot aprofundint en la problemàtica. L'autor d'aquest breu treball, economista i professor universitari, assenyala els avantatges i desavantatges de les proposicions que es fan des d'aquesta entitat, tot manifestant el seu parer i opinió. Font: directa de l'autor.

We present a peculiar experience, based on concrete proposals. Its participants, basing themselves on a number of daily life experiences and observations, are looking in depth into the problem and searching ways out of it.The author of this text, economist and university professor, gives his opinion and points out the advantages and disadvantages of the proposals made by this entity. Source: Directly from the author.

Ni prezentas al vi nekutiman sperton pri konkretaj proponoj. Ĝiaj protagonistoj ekde serio da konstatoj kaj ĉiutagaj travivaĵoj ŝin proponis serĉi solvojn funde esplorante la problemon. La aŭtoro de tiu ĉi mallonga artikolo, ekonomikisto kaj universitata profesoro, montras la avantaĝojn kaj malavantaĝojn de la proponoj kiujn prezentas tiu ĉi asocio esprimante sian juĝon kaj opinion. Fonto: rekte el la autoro

Un dia, no fa gaire temps, es varen trobar en un barri del Besòs un jove i un amic del seu pare. Tots dos estaven força amoïnats i aviat varen començar a parlar de les seves cuites. El jove treballava per a la Generalitat però havien fet una reestructuració del seu departament i a partir d'ara hauria de fer ell sol la feina que abans feien entre tres, amb un contracte només d'obra i amb el mateix sou que abans. El gran estava aturat i des de que els varen acomiadar de la Seat, feia ja tres anys, només havia pogut treballar uns dies, tres vegades. El jove havia participat el diumenge anterior a una manifestació on va agafar una octaveta que li va impactar molt, ja que parlava que no hi pot haver treball per a tothom i que era bo acostumar-se a les delícies del no-treball. Varen comentar l'octaveta i l'home gran la va rumiar i rumiar, la va comentar amb el pare del xicot i altres amics del barri, tots veterans lluitadors obrers, fent tots plegats unes quantes reunions... i així, més o menys (he posat una mica de literatura però tanmateix els personatges són reals), va néixer l'Associació Renda Bàsica (AREBA).

El seu nom ja indica el seu objectiu: la reivindicació, o millor dit, l'exigència d'una renda bàsica universal. és a dir, que qualsevol ciutadà tingui el DRET de rebre una renda, la més alta que el país permeti i mai per sota del nivell de subsistència, pel sol fet de viure en el país. Qualsevol ciutadà, nens, mestresses de casa, emigrants, tots inclosos, tan si s'ha treballat com si no, tan si es vol treballar com si no. No es tracta doncs, d'una retribució sinó, insisteixo, d'un DRET, com el de votar, el de tenir assistència mèdica i educació gratuïtes... La societat actual ha assolit ja un nivell de productivitat i de no necessitat de treball humà com per introduir aquest dret. Si no hi ha treball per a tothom que hi hagi al menys capacitat de subsistència. El que volgués —pogués treballar— tindria a més a més el seu salari...

Avui es parla molt de l'atur i es bo que sigui així ja que tal com està estructurada la societat és un problema molt greu a nivell personal, però desgraciadament no es parla que:

- Si hi ha atur és per la no necessitat de determinat treball humà, donada la gran productivitat aconseguida (i encara es vol augmentar aquesta per ésser més competitius). Per més que es pensin mesures i plans contra l'atur, no hi ha manera d'acabar-lo. El creixement econòmic no es ja avui disminució sinó molt al contrari, increment de l'atur. El que diuen de "treball per a tothom" ha passat a la història i al bagul dels objectes perduts que es la constitució.
- Es falsa l'alternativa treball assalariat/oci. Molts de nosaltres dediquem el temps lliure a fer "treballs" que ens agraden (i que tot sovint són útils per als altres).
- El poder treballar menys en les condicions actuals del treball assalariat és de fet, una immensa sort. Només és problema perquè l'ingrés va lligat al treball i perquè a qui no treballa se'l considera inútil i objecte només de caritat (assegurança d'atur en comptagotes i perquè jo sóc un keynesià molt bo).

És de tot això del que parteix l'exigència de la renda bàsica. Exigència que, de fet, comença a ésser força discutida inclòs entres els teòrics[1]. Fem un petit resum de les seves aportacions, encara que esbiaixat per la meva opinió a favor (com deia un il·lustre pensador: "com que no sóc un objecte sinó un subjecte prefereixo ésser subjectiu").

1. Raons en contra.

- Es tracta d'una reivindicació utòpica. No és cert. Els d'AREBA han estudiat (i estan en vies de publicació dels seus càlculs, força convincents) que seria possible introduir la renda bàsica, situant-la al nivell del llindar de la pobresa a l'estat espanyol, en 4 anys, només destinant-hi els diners dedicats avui a l'atur, els fons reservats, una petita part de les immenses despeses militars i les subvencions estatals a les empreses.
- És una reivindicació reformista que no cambia el sistema. Completament d'acord. Cap reivindicació pot canviar per si mateixa el sistema, però al mateix temps és una reivindicació anticapitalista ja que (encara que sense negar aquest) va en contra de la base del treball assalariat (base alhora del capital). La no dependència ingrés monetari-treball.
- Seria estimular la ganduleria. No. Hem de combatre la mística religiosa del treball i és possible i agradable el "treball voluntari". La Renda Bàsica no pretén acabar amb el treball sinó amb el treball-càstig diví (sigui qui sigui el déu, encara que sigui el nou déu de l'Euro).
- Seria suprimir la no socialització que dóna el treball. Però el treball voluntari és la millor forma de socialització. El mateix Gorz que es qui planteja aquesta crítica dóna com a solució a l'atur crear treballs d'interès social. Què és més utòpic, que aquests siguin voluntaris o que el capital (o l'estat actual) inverteixin en ells?

2. A favor.

- Elimina tot muntatge i la indignitat de l'atur.
- És un gra impuls moral: llibertat (de treballar o no), treball voluntari no assalariat (més rentabilitzador), dignitat del que no treballa, justícia com substitut de la caritat…
- Podria significar un cert increment dels salaris, ja que la capacitat de negociació del treballador seria més gran al no tenir la por de quedar-se sense no res.
- Podria potenciar altres moviments socials. Dos exemples:

1. Si realment es potencia el treball voluntari: no seria més fort el moviment *okupa* si tots els *okupes* tinguessin un ingrés garantit i les possibles aportacions solidàries de la renda bàsica d'altres ciutadans?
2. És evidentment ajuda al moviment feminista al donar una renda a la dona independentment del marit...

Els d'AREBA resumeixen la seva postura dient que, davant de la no necessitat de treball, és bo el repartiment d'aquest (mitjançant la reducció de la jornada principalment en les seves formes més alliberadores: anys sabàtics, formació, viatges...), però que encara és millor el repartiment de la renda. Si fos un repartiment global el problema estaria totalment solucionat, així que podríem començar per un repartiment petit però possible: la renda bàsica.

Fins aquí l'explicació d'AREBA. Ara vull ressaltar al lector un altre dels seus aspectes, possiblement el més innovador. Es tracta d'una organització per a una reivindicació concreta. Quelcom molt diferent de les tradicionals organitzacions d'alternatives globals àdhuc dels més moderns moviments socials centrats en el conjunt de la problemàtica dels seus components (per exemple el moviment feminista s'ocupa de tota la problemàtica de la dona). En contra: és, indiscutiblement una parcialització. A favor: com ja hem dit es complementaria als altres moviments i potenciadora d'aquests i donada la situació actual és bo anar provant coses noves. A seguir i veure que en resulta d'aquest nou tipus d'organització dins de la necessitat d'invenció de l'esquerra actual.

Per acabar, AREBA és una experiència més de democràcia directa. és una organització assembleària, oberta a tothom que estigui d'acord amb els seus objectius, regida per l'assemblea de tots els socis i un secretariat de 20 membres, elegit anualment per l'assemblea, revocable en qualsevol moment i en el que no es pot romandre més de dues vegades. El seu caràcter obert es manifesta clarament en la quota que han de pagar els seus socis: 100 ptes anuals. Sí, has llegit bé, tan sols 100 ptes (no manca cap zero) anuals. Ells diuen: "Ningú ha de quedar exclòs per raons econòmiques, de renda, si fos així rebaixaríem la quota".

Si tens interès, pots contactar directament amb l'Associació AREBA. Apartat de correus 28033. Barcelona 08080

Crec que val la pena, de forma que jo ja en sóc soci. Per les tres raons esbossades: pel seu contingut, pel veure el resultat de la seva innovació i per la democràcia directa.

I per veure si aconseguim el desig d'un dels seus promotors: "Que la no ocupació ens faci lliures, iguals i actius".

Notes:

1. Alguns texts de la polèmica:
- R. Gisbert - D. Raventós: "El subsidio universal garantizado". *Mientras Tanto*, núm 67, hivern 96-97.
- A. Gorz: "Salir de la sociedad salarial". Ed. Mimeografiada.
- J. Iglesias: "Del reparto del trabajo al reparto de la renta". *Mientras Tanto*, núm 61.
- "La renda bàsica: un programa d'implantació". *Papers d'Innovació Social*, núm 40, novembre 1995.
- C. Offe: "Contradictions of the Welfare State". Hutchison 1984.
- P. Van Parija: "Una via capitalista al comunisme: el salari social garantitzat". Fundació d'Investigacions Marxistes. 1991

Raúl García-Durán

CARTA OBERTA

A les següents entitats agrupades entorn d'Energia Neta - Campanya per la desnuclearització de Catalunya.

Josep Puig i Joaquim Corominas

Reproduïm el text d'una carta adreçada a una colla d'organitzacions i grups ecologistes signada per dos membres del Col·lectiu Alternativa Verda. Els autors d'aquest text van voler contribuir al debat energètic a Catalunya tot fent una anàlisi de la situació actual i de les diferents possibilitats de futur que tenim a Catalunya.Originàriament, el text venia acompanyat d'una sèrie de referències i de textos, els quals no reproduïm. Malgrat això, considerem que el contingut d'aquesta carta oberta és prou significatiu i important per si mateix. Font: directa dels autors.

We reproduce the text of a letter addressed to quite a number of organisations and ecologic groups, signed by two members of Col·lectiu Alternativa Verda. The authors of this text wanted to contribute to the debate on energy in Catalonia, analysing the present situation and the different possibilities of future in Catalonia.Originally, the text was completed by a series of references and texts which we do not reproduce. We consider that the content of this open letter on its own is sufficiently significant and important.Source: Directly from the authors.

Ni reproduktas la tekston de letero sendita al serio da organizaĵoj kaj ekologiaj grupoj, subskribita de du membroj de la Kolektivo Verda Alternativo. La aŭtoroj de tiu ĉi teksto pretendis kontribui al la energetika debato en Katalunio analizante la nuntempan situacion kaj la malsamajn estontajn eblecojn, kiujn ni havas en Katalunio. Origine la tekston akompanis serio da referencoj kaj tekstoj, kiujn ni ne reproduktas. Malgraŭ tiu ĉi konstato ekde Via Fora!! ni opinias ke la enhavo de tiu ĉi nefermita letero estas sufiĉe signifa kaj grava per si mem. Fonto: rekte el la aŭtoroj

- Acció Ecologista
- Amics de la Bici
- Amics de la Terra - Catalunya
- Animal Help
- Anoia Verda i Neta
- Associació Conservacionista de les Terres de l'Ebre - ACTE
- Associació dels Naturalistes de Girona - ANG
- Associació per a la Defensa del Patrimoni Natural de Banyoles i Comarca - LIMNOS
- Associació per a la Defensa dels Drets dels Animals - ADDA
- Centre d'Acció Territorial Ambiental del Maresme - CATAM
- Centre d'Estudis i Projectes Alternatius - CEPA
- CODESEMA
- Col·lectiu Agudells
- Coordinadora per a la Salvaguarda del Montseny
- Ecopacifistes de Nou Barris
- Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona - FAVB
- Físics pel Desenvolupament
- Fundació per la Pau
- Grup d'Estudi i Protecció dels Ecosistemes del Camp - GEPEC
- GEPERUT
- Grup Ecologista del Vendrell - GEVEN
- Grup Ecologista de Bellvitge
- Grup Ecologista de Castelldefels
- Grup de Medi Ambient de Montcada i Reixac
- Institució Alt Empordanesa de Defensa i Estudi de la Natura - IAEDEN
- Institut de Conservació de les Rapinyaires - ICRA

- Institució de Ponent per a la Conservació i l'Estudi de l'Entorn Natural - IPCENA
- Justícia i Pau
- Lliga per a la Defensa del Patrimoni Natural - DEPANA
- Skamot Verd

El passat 26 d'abril es varen celebrar les Segones Jornades de Debat per un Model Energètic Alternatiu a Catalunya, dedicades fonamentalment a l'energia eòlica. El debat allí iniciat ha culminat amb la redacció del Manifest per un desenvolupament ple i regulat de l'energia eòlica a Catalunya, al qual ha estat subscrit per les entitats abans llistades.

Per a contribuir al debat energètic a Catalunya volem posar de manifest els següents fets:

L'energia eòlica, tot i la marginació a que ha estat sotmesa des del seu renaixement a l'època moderna (ara fa 25 anys), tot i els atacs amb que se l'ha obsequiat per part de totes aquelles forces que malden per augmentar el nivell de dependència de les persones i les comunitats envers dels poders econòmics i polítics i que basen el seu domini en el trencament dels vincles que la humanitat manté amb les forces de la natura, tot i això, i per sorpresa de molts, ha arribat a un nivell de maduresa tecnològica que pot competir fins i tot dins del marc de les regles estrictes del mercat, tal com avui funciona. La prova en són els més de 6.000 MW instal·lats arreu del món (dades a desembre 1996), el que significa que és la font d'energia amb més ràpid creixement al món. Només l'any 1996, la potència instal·lada va créixer un 26%, havent-se instal·lat al llarg d'aquest any uns 1.290 MW (l'any 1995 se'n havien instal·lat 1,294 MW). Al mes d'abril de 1997, Alemanya ja superava en potència instal·lada als EUA (líder des dels inicis).

Per descomptat que l'avantatge de produir energia a partir d'una font neta i inesgotable com és el vent, encara és més gran quan es fixen unes regles del joc mitjançant les quals el preu de l'energia produïda incorpora tots els costos econòmics, ecològics i socials, doncs les regles actuals en les que es basa el funcionament del mercat fan que aquest sigui incapaç de fixar el preu de l'energia tenint en compte tots els costos.

A Catalunya, tot i l'existència de grups pioners en aquest camp, estem als inicis de l'aprofitament d'una font d'energia que no es reparteix pas uniformement per tot el territori del país. Els llocs més ventats no són pas els més habitats (fa de mal viure als llocs on fa molt vent) i l'abundància de llocs amb vent suficient per a produir quantitats significatives d'energia no són molt abundants a casa nostra.

Avui l'energia generada a partir del vent és una part ben petita del pastís energètic català: el parc eòlic del Baix Ebre va generar 7,39 GWh l'any 1996, el que vol dir que amb el vent es va generar el 0,025% de l'electricitat produïda a Catalunya.

Mentrestant gairebé el 80% de tota l'energia elèctrica generada a Catalunya és d'origen nuclear (l'any 1996 la nuclear va generar el 76,87% de tota l'electricitat). I això es fa en únicament 3 centrals nuclears. Ascó I i II i Vandellòs II). Aquesta forma tant centralitzada de producció d'electricitat fa que tinguem un sistema elèctric caracteritzat per molt pocs productors i moltíssims consumidors, i amb grans extensions de xarxes elèctriques de molt alta tensió, que creuen el país, per a transportar l'energia produïda als llocs de consum. Aquest és una part de l'impacte territorial, que cal afegir a l'impacte territorial de les instal·lacions de generació d'electricitat. I en el cas de la generació d'electricitat a partir de la fissió de l'àtom (en el nucli dels reactors nuclears) hi ha un altre impacte menys vistós: la callada contaminació radioactiva dels sistemes naturals, ja que per cada kWh nuclear pro-

duït a les centrals nuclears, quan funcionen amb normalitat, s'estan introduint a la biosfera 9.500 Becquerels de radioactivitat (1 Becquerel = 1 desintegració per segon) i s'estan generant 3,6 gr. de residus nuclears (dades obtingudes en fer la mitjana de les emissions radioactives a l'aire i a l'aigua reconegudes en els Informes semestrals que el Consejo de Seguridad Nuclear - CSN lliura al Congreso de los Diputados).

Això vol dir que l'any 1996 s'introduïren a l'aire i a l'aigua 211.330*109 Bq de radioactivitat, doncs a Catalunya es varen generar 22.245,3 GWh nuclears. Per tant, en funcionament "normal", les nuclears del nostre país aboquen cada any més de 5.700 Curies de radioactivitat a la biosfera, o sia la radioactivitat equivalent a la que emetrien més de 5,7 kg de Radi.

Això també vol dir que l'any 1996 es produiran més de 80.000 tones de residus radioactius, el que equival a més de 13 quilos per cada habitant de Catalunya. D'aquestes 80.000 tones, unes 70.000 tones són residus de tipus A (residus de vida curta —menys de 30 anys— de feble o mitjana activitat i no emissors alfa), gairebé 6.500 tones són de tipus B (residus de vida llarga —més de 10.000 anys— de feble o mitjana activitat —emissors alfa—) i més de 1.500 tones són de tipus C (residus de vida llarga —més de 10.000 anys— d'alta activitat —emissors alfa i emissors de calor).

A més a més, el combustible extret de cada reactor (com Ascó I i II i Vandellòs II) conté cada any més de 200 kg de Plutoni (Pu-239), el que significa que a les piscines d'emmagatzematge del combustible gastat, situades a les mateixes centrals nuclears que hi ha a Catalunya, s'hi acumulen cada any més de 600 kg de Pu, amb el qual es podrien fabricar més de 60 bombes atòmiques. Fins a la fi de 1996 s'estima que hi ha més de 21 tones de Plutoni en les barres del combustible gastat que hi ha acumulades a les piscines d'emmagatzematge del combustible extret dels reactors en funcionament. Amb aquesta quantitat de Plutoni es podrien fabricar més de 2.000 bombes atòmiques.

Si aquesta és la contaminació radioactiva deguda al funcionament normal de les centrals nuclears, no podem deixar de tenir en compte la contaminació associada amb la part davantera del cicle del combustible nuclear.

Doncs per començar a funcionar un reactor nuclear com els que tenim a Ascó (unitats I i II) i a Vandellòs (unitat II) calen unes 590 tones de pastís groc (U3O8), l'obtenció del qual ha requerit minar més de 830.000 tones de mineral d'urani, que s'haurà hagut de processar en les fàbriques de concentrats (generant gairebé 1.400.000 tones de residus líquids i gairebé 1.000.000 tones de residus sòlids, que contenen el 85% de tota la radioactivitat original del mineral, que s'acumula en les basses de retenció dels estèrils generats).

I perquè continuï funcionant cada any que passa, cal extreure una tercera part del combustible inicial i reemplaçar-lo per combustible nou (cada recarrega anual és de 190 tones de pastís groc (U3O8), el qual haurà requerit minar unes 260.000 tones de mineral d'urani, que s'haurà hagut de processar en les fàbriques de concentrats (generant gairebé 450.000 tones de residus líquids i més de 300.000 tones de residus sòlids, que contenen el 85% de tota la radioactivitat original del mineral, que s'acumula en les basses de retenció dels estèrils generats).

Com que la concentració de l'isòtop fissionable (U-235) en el pastís groc no és suficient perquè pugui servir directament de combustible, cal enriquir-lo en aquest isòtop. Les fàbriques d'enriquiment són molt intensives en energia, de forma que per enriquir l'Urani que necessita un reactor en un any cal gas-

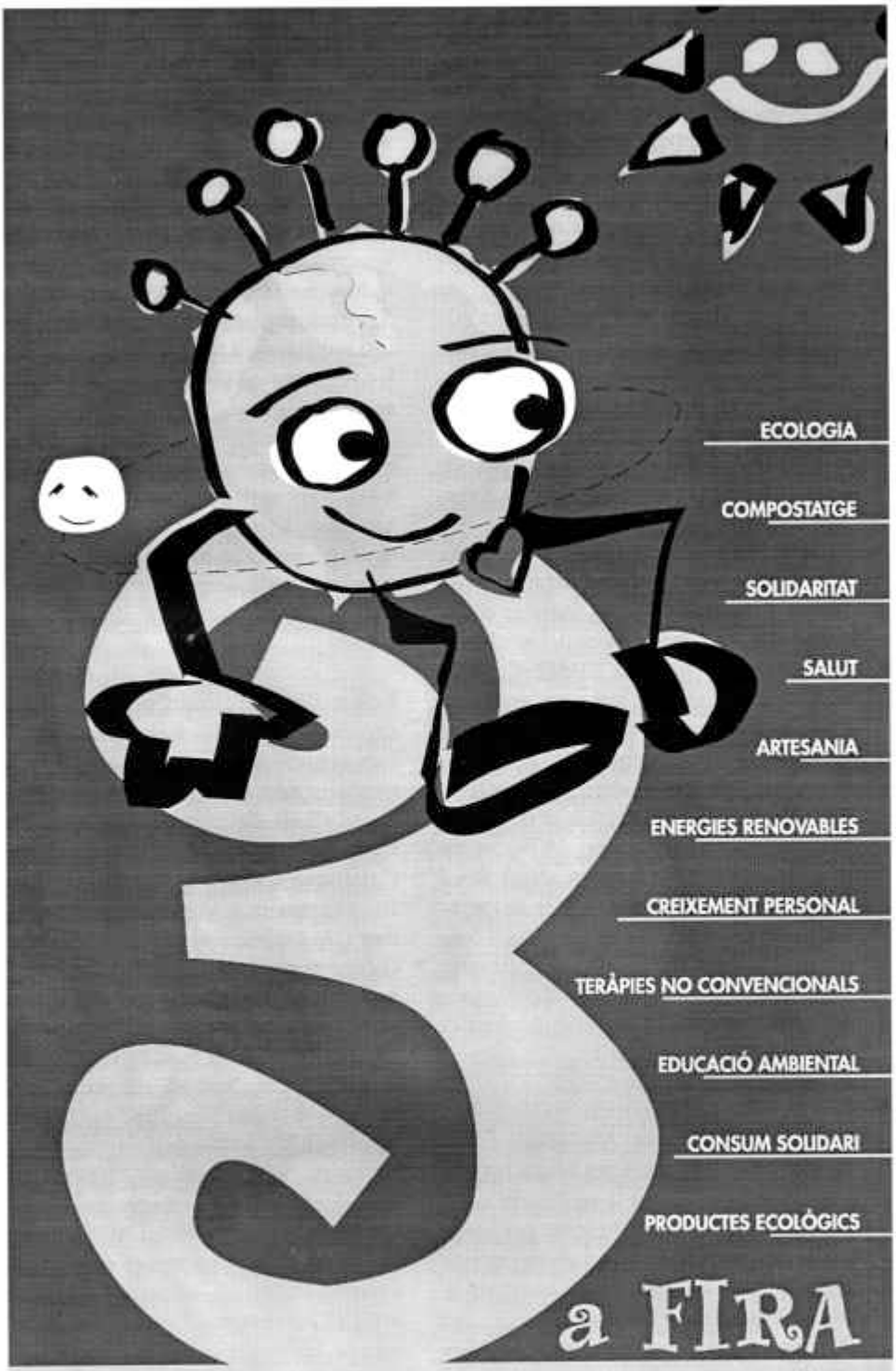

PER LA TERRA

17 - 18 - 19 d'abril - Parc de la Ciutadella

promociona: dia de la TERRA Catalunya

organitza: FIRA per la terra

amb el suport de: Ajuntament de Barcelona · Diputació de Barcelona

tar l'equivalent de més d'un 5% de tota l'energia que genera anualment.

Aquesta quotidiana contaminació ni es veu, ni fa olor, ni se sent, ni es pot tocar. És el silenciós i persistent enverinament radioactiu dels sistemes naturals: sòls, aigua, aire, éssers vius.

Si funcionant 'normal' les centrals nuclears ja contaminen, quan es tracta d'un accident els seus efectes són devastadors en tots els sentits. A Catalunya, en cas d'accident hauríem de plegar veles i dir adéu. L'exemple de l'accident a la central nuclear de Txernòbil és ben evident.

Tot i que la nucleocràcia ens volia convèncer que la probabilitat d'ocurrència d'un accident greu (com és el cas de pèrdua de confinament del nucli) era d'un accident per cada 10.000 reactors-any (el que significa un accident greu cada 20 anys, considerant el parc nuclear actual, que no arriba a 500 reactors), la realitat dels fets ha desmentit aquesta xifra tant optimista: l'accident de Three Mile Island (Harrisburg, 1979) es va produir després de 1.500 reactors-any i l'accident de Txernòbil (1987) va ocórrer després de 1.900 reactors-any. L'experiència ens demostra que hi pot haver un accident greu cada 2.000 reactor-any, el que significa, considerant el parc nuclear actual en funcionament, un accident greu cada 4 anys.

En el cas de l'accident ocorregut a la central nuclear de Vandellòs I (19 d'octubre de 1989) encara ningú no sap el perquè es va aturar la seqüència accidental, doncs el reactor estava perfectament descontrolat (doncs es va cremar el cablejat de control, en no haver estat tractat per a resistir el foc).

Això si, la cobertura exigible a les empreses explotadores de les centrals nuclears a l'Estat Espanyol, en relació a la responsabilitat derivada dels accidents nuclears està actualment limitada a únicament 25.000 milions de pessetes (Ley 40/1994 de Ordenación del Sistema Eléctrico Nacional), quan els costos associats a l'accident de Txernòbil superen de llarg aquesta xifra.

A tot això cal afegir-hi el fet del desballestament de les centrals nuclears una vegada han acabat la seva vida útil o després d'haver sofert algun accident. S'estima que per a desballestar una central nuclear de 1.000 MW es generarien les següents quantitats de materials (en metres cúbics):

• materials activats (metall)	484
• materials activats (formigó)	707
• material contaminat (metall)	5.465
• material contaminat (formigó)	10.613
• material radioactiu	618
• Total	17.887

I diem s'estima perquè no hi ha al món cap experiència de desballestament de cap central nuclear de la mida de les que avui funcionen a Catalunya. Solament s'han desmantellat reactors de mida molt més petita. Una vegada més Catalunya servirà de conillet d'índies. En aquesta ocasió per al desballestament de nuclears: el cas de Vandellòs I, central nuclear aturada després del greu accident que va tenir i que està en fase prèvia al desballestament. S'ha anunciat a la premsa que el cost és força elevat, tant que és superior al cost actual d'instal·lació de nous parcs eòlics (mesurat en ptes/kW).

La segona font d'energia per a produir electricitat a Catalunya és l'energia hidràulica. Quantes valls fèrtils s'han fet desaparèixer sota les aigües dels embassaments? Quantes persones s'han vist obligades a deixar les seves cases, el seu treball, les terres que conreaven, els prats on pasturava el bestiar...? Quants trams de rius i rierols baixen secs bona part de l'any deguts als aprofitaments hidroelèctrics? Actualment la superfície ocupada pels embassaments existents a Catalunya és de l'ordre de 100 km^2, el

que representa el 0,3% de la superfície del nostre país.

La tercera són els combustibles fòssils que en cremar són la principal causa de generació de gasos d'efecte hivernacle i de contaminació àcida. El cas més conegut a casa nostra és el de la central tèrmica de Cercs, els directius de la qual varen ser condemnats per delicte ecològic, a instància d'Alternativa Verda i pagesos afectats que exerciren l'acció penal popular, en motiu de les persistents emissions d'òxids de sofre sobre els boscos del Portet (Vallcebre, el Berguedà).

Finalment, les línies d'alta tensió, amb les quals s'ha infectat bona part del territori català, per fer possible que les macro-centrals generadores podessin alimentar els grans centres consumidors-malbaratadors. La superfície afectada pels més de 7.000 km de línies d'alta tensió existents a Catalunya està compresa entre 200 i 350 km^2, el que representa el 0'6 i l'1% de la superfície del nostre país.

Actualment a Catalunya es produeixen 28.938 GWh (any 1996), que són generats per instal·lacions tèrmico-nuclears, tèrmiques de combustibles fòssils i hidràuliques (22.245 GWh nuclears, 4.825 GWh hidràulics i 1.868 GWh tèrmics fòssils —725,6 amb carbó, 796 amb fuel-oil i 346,4 amb gas natural).

Produir tota aquesta energia elèctrica amb el vent suposaria instal·lar una potència de generació de 11.000 MW eòlics, que amb sistemes conversors d'energia eòlica de 600 kW de potència unitària equivaldria a uns 18.000 aerogeneradors, distribuïts en una superfície de 1.375 km^2 (el 4'3% de la superfície de Catalunya) comptant amb una superfície d'afectació de 300 m entorn dels aerogeneradors, el que representaria una superfície gairebé igual a la de la comarca del Segrià. L'ocupació superficial real (comptant únicament l'espai requerit pels fonaments dels aerogeneradors i les pistes d'accés) seria solament 7.700 Ha (77 km^2), o el que és el mateix que la meitat de la superfície de la comarca del Barcelonès, el que representaria un 0'24% de la superfície de Catalunya.

Hi ha a Catalunya una superfície d'aquestes dimensions suficientment ventada per poder fer això possible? Si no hi és, quanta superfície tenim disponible per a dedicar-la a aprofitar la força del vent per a generar una part de l'energia que necessitem?

Per què, ens agradi o no, res de la nostra societat es pot moure sense un consum addicional d'energia per sobre de l'energia que es capaç de fer el nostre cos, el qual l'alimentem consumint més energia 'extra'. Fins i tot en el cas que personalment no s'empri molta energia, si que se'n necessiten grans quantitats per a proveir els centenars de productes i serveis que passen per casa nostra al llarg d'un any. I tota aquesta energia 'extra' ha de sortir d'algun lloc.

Actualment a Catalunya els més de 17 milions de tones equivalents de petroli (tep) que consumim cada any, provenen principalment de cremar combustibles fòssils (50% del petroli, 10% del gas natural, 4% del carbó), de fissionar l'urani (30%), d'aprofitar l'energia de l'aigua en moviment (4%) i una petita de l'aprofitament de la biomassa. Capturar, convertir i usar totes aquestes fonts d'energia té efectes ambientals considerables, que conformen una mena de 'cost' que s'ha d'afegir als costos que els mecanismes de mercat fixen i que es tradueixen en el preu de l'energia actual. I, qui està pagant aquests 'costos' ecològics?

A més, des de la meitat dels anys 60, el sistema energètic català ha anat minvant en eficiència, si es mesura per la relació entre energia final i energia primària (per càpita). Així, mentre l'any 1965 aquesta relació era del 89%, a finals de la dècada dels anys 80 havia davallat fins el 52%. És a dir, que de cada 100 unitats d'energia que entraven

en el sistema, només 52 es transformaven en energia final disponible pel consum, la resta es perdia. I això sense comptar que de tota l'energia final disponible pel consum, solament es transforma en servei una part de la mateixa. Amb el que l'eficiència global del sistema encara és més petita. Això fa que sigui urgent repensar el sistema energètic català si volem arribar a tenir un país que camini per la via de la sostenibilitat ecològica i energètica.

Millorar l'eficiència amb la que utilitzem l'energia i anar substituint les fonts d'energia brutes i no renovables (fòssils i nuclears) per fonts d'energia netes i renovables són les dues fites que haurien de guiar qualsevol estratègia cap a la sostenibilitat energètica d'un país. És evident que aquesta estratègia també tindrà un cost ecològic, però serà un cost ecològic radicalment diferent i molt menor que els costos ecològics de l'actual sistema energètic basat en fonts d'energia brutes i no renovables.

El debat polític entorn de l'aprofitament de les fonts renovables d'energia en emplaçaments amb certs valors naturals i paisatgístics no s'hauria de centrar en el clàssic debat conservacionista, més propi d'èpoques passades, sinó en el debat de l'ecologia social de finals del segle XX:

- com i on capturar les fonts d'energia que flueixen de forma natural per la biosfera ?
- com cobrir les necessitats de les comunitats humanes amb la màxima eficiència possible i amb el mínim impacte?
- quanta energia és necessària per a donar els serveis energètics que possibiliten una vida digna?
- quins han de ser els agents que facin aquest aprofitament i donin els corresponents serveis energètics que la societat lliurament hagi decidit?

I tot això tenint ben present que l'actual estructura energètica centralitzada que hem heretat del passat (amb molt pocs productors i molts usuaris), es va fent obsoleta cada dia que passa i anirà essent substituïda per un sistema energètic distribuït, descentralitzat i interconnectat on tothom serà productor i usuari de fonts d'energia netes i renovables locals, aportant els excedents a la xarxes i important de les xarxes el que sigui necessari quan no hi hagi disponibilitat temporal local.

Hem de fer front a les modernes versions del caciquisme del passat, avui transformades en prepotència tecnocràtica i financera, que s'amaguen darrera d'alguns projectes energètics basats en energies renovables. I ho hem de fer tot defensant el dret de les comunitats locals a aprofitar (captar, transformar i usar) les fonts d'energia renovable que es manifesten dins del seu territori, com un dret que és inalienable i indiscutible.

Aprofitem l'avinentesa per fer-vos a mans la introducció que en Josep Puig va escriure l'any 1981 quan es va publicar el llibre *El Poder del Viento: Manual práctico para conocer y aprovechar la fuerza del viento* (Ecotopia Ediciones, Barcelona, 1982). Considerem que és prou vigent com per llegir-la i treure'n conclusions de cara a bastir una estratègia ecologista de suport a les fonts d'energia netes i renovables, especialment el vent.

També us fem a mans un fulletó informatiu d'un projecte ben novedós al nostre país i que malda per ser una realitat.

Rebeu una salutació ben cordial

Josep Puig i Boix, Dr. Enginyer industrial. Joaquim Corominas i Viñas, Dr. Enginyer industrial

PLANS ENERGÈTICS LOCALS, ALTERNATIUS I TOUS (PELAT)

Josep Puig i Boix

Es tracta del text d'una comunicació que el seu autor, membre del Grup de Científics i Tècnics per un Futur No Nuclear (GCTPFNN), va pronunciar dins del marc de les 14 Trobades Naturalistes i Ecologistes de Catalunya (6,7 i 8 de març de 1998). Aquest text fa una proposta d'acció participativa a nivell local, amb l'objectiu d'influenciar les polítiques energètiques i de democratitzar les decisions, dins del marc de les Agendes Locals 21. Font: directa de l'autor

The author of this text, member of the Group of Scientists and Technicians for a Non-Nuclear Future, gave this speech on occasion of the 14 Meetings of Naturalists and Ecologists of Catalonia (March 6, 7 and 8, 1998).It proposes participative action on a local level, in order to slowly fain influence on energetic politics and to bring about democratic decision-making, all this within the frame of Agendes Locals 21. Source: Directly from the author.

Temas pri teksto de referaĵo kiun lia autoro, membro de la Grupo de Sciencistoj kaj Teknikistoj por Ne Atoma Estonteco (GCTPFNN) prezentis enkadre de la 14ajn Naturalismaj kaj Ekologiaj Renkontiĝoj de Katalunio (6a,7a kaj 8a de marto 1998) Tiu ci teksto proponas partoprenan lokan agadon laŭcele influi la energetikajn politikojn kaj demokratigi la decidojn enkadre de la Lokaj Agendoj 21. Fonto: rekte el la autoro.

L'agenda 21 és un dels documents adoptats a la Cimera de la Terra. També és el document que marca un canvi d'orientació, doncs és una crida permanent a la participació de la ciutadania en la resolució dels problemes ecològics. En el seu capítol 28 fa una crida a les autoritats locals perquè desenvolupin les anomenades Agendes 21 Locals o plans d'acció cap a la sostenibilitat a nivell local consensuats entre els diferents actors que hi ha a l'àmbit local.

Fins avui, la problemàtica energètica ha sigut deixada a les mans de les grans empreses energètiques. Amb la desregulació dels mercats energètics s'obra una porta a la possible actuació d'altres actors.

Aquesta comunicació fa una proposta d'acció participativa a nivell local, amb l'objectiu d'influenciar les polítiques energètiques i de democratitzar les decisions que massa vegades es prenen al marge de la ciutadania.

1.- Resum.

Un Pla Energètic Local, Alternatiu i Tou és, tal com indica el seu nom, un projecte portat a terme a iniciativa d'una agència local d'energia, una entitat local (ajuntament, consell comarcal) o un col·lectiu ciutadà (grup ecologista, associació de veïns, etc.) per a la implantació de l'aprofitament de les fonts d'energia netes i renovables que hi ha en el territori d'una entitat local (municipi, comarca, etc.), orientat cap a l'autogestió energètica dels pobles i fins i tot dels habitatges, que substitueix els actuals sistemes centralitzats, i que responsabilitza els usuaris dels serveis energètics sobre les seves necessitats reals i sobre la capacitat de càrrega del territori en qüestió i de les externalitats negatives degudes als sistemes energètics basats en combustibles fòssils i nuclears.

La metodologia per a l'elaboració d'un PELAT consisteix en:

a) determinar les fonts i la quantitat d'energia primària que la comunitat consumeix anualment i la seva distribució.
b) fer un estudi prospectiu del consum energètic futur a partir de les tendències actuals
c) quantificar quin seria l'estalvi d'energia a partir de la implementació de polítiques decidides d'ús eficient de l'energia.
d) valorar les fonts locals d'energia renovable i estimar el seu potencial energètic per a subministrar energia a la comunitat.

2.- Diagnosi del problema.

Els canvis en l'aprofitament i l'ús de les diferents fonts d'energia han tingut lloc, al llarg de les darreres dècades, sota el paradigma del desenvolupament i del creixement sense límits, sense tenir en compte ni els costos ecològics i socials ni l'exhauriment de les fonts d'energia no renovables, ni la degradació del medi ambient. La crisi energètica mundial i la crisi de valors que suporta la civilització del malbaratament creixent fa pensar en la necessitat de posar en marxa polítiques que suposin la reorientació d'actituds en l'aprofitament i l'ús de les fonts d'energia.

D'altra banda, la tendència al gegantisme dels sistemes energètics industrialistes, oblida els efectes negatius, sovint externs als cicles d'aprofitament, distribució i ús de les fonts d'energia, com ara els desequilibris i dependències energètiques entre territoris o respecte a corporacions transnacionals, les falles en els sistemes seguretat de les macroinstal·lacions energètiques, o la degradació ocasionada per la generació de residus.

Els governs dels estats-nació van acceptant les tesis ecologistes sobre el canvi climàtic (l'efecte hivernacle), les pluges àcides que poden donar (i de fet ja donen) lloc a desastres irreversibles, i comencen a afavorir polítiques de reducció de les emissions. La pretesa 'solució' que ofereix l'energia nuclear en front als combustibles fòssils, només ho podria ser a canvi de l'enverinament radioactiu dels sistemes naturals i la proliferació nuclear. La construcció de centrals nuclears ha afavorit als poders financero-industrials que es beneficien de la seva construcció i el seu finançament.

Mentrestant alguns països comencen a fer passos, més o menys importants en l'aprofitament i ús de les fonts renovables d'energia, alguns amb esquemes centralitzats i altres descentralitzats.

3.- Objectius de la proposta.

Modificar els consums energètics d'un territori en funció de la disponibilitat de les fonts d'energia netes i renovables i del seu potencial, i de la seva 'capacitat de càrrega'. O sia sense creuar el llindar per sobre del qual es destarotarien els equilibris ecològics.

En concret: reducció del malbaratament energètic actual, sobre tot disminuint el consum, però també adequant les fonts d'energia als usos finals i implementant sistemes energèticament eficients, per reduir i limitar dràsticament la introducció de contaminants a la biosfera.

Cercar el reequilibri socio-territorial a partir de l'aprofitament, l'ús de l'energia i de la propietat dels sistemes energètics.

En concret: utilització de tecnologies a petita escala i/o a escala comunitària, per a fer possible la captació, transformació i ús de l'energia solar, en les seves formes directa i indirecta, i per a facilitar la comprensió dels sistemes energètics per part de les persones que els fan servir. Potenciació dels sistemes energètics descentralitzats, que utilitzin les fonts locals d'energia neta i renovable, que siguin propietat de la comunitat que els gestiona i fa servir, facilitant un control democràtic a nivell local, i posant traves a la monopolització d'un bé comú bàsic com ara l'energia.

4.- Mitjans i/o instruments.

La metodologia per a l'elaboració d'un PELAT consta de quatre fases:

1. Determinar les fonts i la quantitat d'energia primària que la comunitat consumeix anualment i la seva distribució entre els diversos sectors i subsectors.
2. Fer un estudi prospectiu del consum energètic futur en un escenari d'utilització tant ineficient de l'energia com l'actual, a partir de les tendències actuals de creixement econòmic i demogràfic,
3. Quantificar quin seria l'estalvi d'energia a partir de la implementació de polítiques actives d'ús eficient de l'energia. Això es faria analitzant separadament cadascun dels usos finals per conèixer quant pot millorar l'eficiència dels sistema que cobreix la necessitat i quin hauria de ser el període d'implementació de les millors propostes.
4. Valorar les fonts locals d'energia renovable i estimar el seu potencial energètic per a subministrar energia a cadascun dels sectors i subsectors de la comunitat.

5.- Contextualització.

Les passes bàsiques per fer possible un Pla Energètic Local Alternatiu i Tou són:

1. Crear un grup de treball, suficient motivat per tirar endavant el pla i representatiu dels grups d'interès de la comunitat local.
2. Implementar el pla a partir de la concreció de certes estratègies: considerar la conservació del medi ambient com a una prioritat absoluta, minimitzar els consums procedents de fonts d'energia no renovable, desen-

de febrer de 1998 a febrer de 1999

fòrum català per **repensar** la societat

Fòrum... per obrir el ventall d'opcions front el pensament únic
Català... per construir el nostre país tenint en compte les altres cultures.
per repensar... i potenciar nous valors, noves experiencies i regles de joc
la societat. per tractar cada problema tot cercant nous models socials

Per a més informació adreçar-se a *Suport Serveis*, Calvet 30 08021 Barcelona. Tel. 93 201 75 71 - Fax. 93 201 97 89 - suport@deinfo.es

http://www.troc.es/repensar

volupar la producció a partir de fonts d'energia netes i renovables fins ferles rendibles a nivell econòmic, lligant aquestes polítiques a un programa de desenvolupament de l'economia local, descentralització i participació política de la comunitat local.

4. Iniciar projectes autònoms d'implantació de sistemes basats en fonts d'energia netes i renovables: cases bioclimàtiques, escalfadors d'aigua calenta solar, parcs eòlics municipals, metanització dels residus orgànics municipals (sòlids i líquids), etc.
5. En el nou marc de la desregulació dels sistemes energètics, plantejar la viabilitat de crear empreses locals per a la producció d'energia amb fonts netes i renovables, per a la distribució d'energia a la localitat (comprant energia elèctrica a alta tensió i distribuint-la a baixa tensió), per al subministrament de serveis energètics, etc.

6.- Repercussions.

Les repercussions, a nivell local, són:

a. Equitat: distribueix equilibradament beneficis i costos entre tots els membres de la comunitat local.
b. Democràcia: facilita i possibilita la participació de les persones que fan servir l'energia.
c. Millores econòmiques, estabilitat i diversitat: l'aprofitament de les fonts d'energia netes i renovables a nivell local suposa una font de riquesa per a la mateixa comunitat.
d. Autonomia i autosuficiència de les comunitats: contribueix a la descentralització econòmica i política de la societat, el qual es considerat com una necessitat absoluta del sistema econòmic, polític i social actual.

7.- Referències.

- Hubbard, A.and Fong, C.; "Community Energy Workbook: A Guide to Building a Sustainable Economy", Rocky Mountain Institute, Snowmass, 1995.
- Puig, Josep; "Local energy plans: citizenry in action lobbying for a soft energy path", a Varis autors "Advancing democracy and participation: challenges for the future. Selections from the XII World Conference of World Futures Studies Federation (WFSF), p. 43-52, Centre Català de Prospectiva / Centre Unesco de Catalunya, Barcelona, 1991
- Puig, Josep & Corominas, Joaquim; "La ruta de la energía", Anthropos, Barcelona, 1990, p. 404-431
- Sardinsky, R. and the Staff of Rocky Mountain Institute; "The Efficient House Sourcebook", Rocky Mountain Institute, Snowmass, 1992
- Schaefer, E. & Benson, J.; "Energy & Power in your community: How to analyze, Where it Comes From, How Much it Costs, & Who Controls it", Institute for Ecological Policies, Fairfax, 1980
- Weaver, D., Gorenflo, L., Gregg, D.; "Farm and Rural Energy Planning Manual", Institute for Ecological Policies, Fairfax, 1981

Josep Puig i Boix

Anuario de

HOJAS DE WARMI

Investigació per al feminisme, la cooperació i la solidaritat

Dossier: Maternalismo y maternidad: las trampas del género

La maternidad representada en los medios de comunicación
Concha Fagoaga

Maternalismo y discurso gaitanista. Colombia 1944-48
Lola G.-Luna

La que no existe: descubrir la madre en la historia y literatura de los Estados Unidos
Bárbara Ozieblo

Maternidad y derechos reproductivos en América Latina
Gloria de los Ríos

Del vacío de la maternidad, la igualdad y la diferencia
Victoria Sau

Otros artículos

Teoría feminista, ética y política
Lucila Díaz Rönner

¿Es posible ser mujer sin identificarse con el sufrimiento?
Jocelyn Guerrero

Contar el trabajo no asalariado de las mujeres
Selma James

Un gesto de movilidad
Margarita Pisano

Buzón

Plataforma de mujeres contra la violencia familiar, sexual y política

"Fulana". Carta Informativa del VIII Encuentro Feminista Latinoamericano y del Caribe.

UNIVERSITAT DE BARCELONA

SEMINARIO INTERDISCIPLINAR
MUJERES Y SOCIEDAD
SIMS

nº 9

Año 1998

CONVERSA AMB CÂNDIDO GRZYBOWSKI

Eugeni Chafer, Loreley Busqué.

Brasil s'ha convertit des dels anys 80 en un gran laboratori d'experimentació social. Els nous moviments socials que neixen com els 'Sense Terra', les grans mobilitzacions ciutadanes com el 'Moviment per l'ètica' o 'Acció contra la Fam' —que va mobilitzar prop de 30 milions de brasilers y ha rebut el recolzament de la majoria de la població— ens impressionen. Vistes des del nostre petit país a l'altre costat de l'Atlàntic, tant per la 'quantitat' com per la 'qualitat' en comparació als nivells de mobilització social al que estem habituats.

Cândido Grzybowski ha estat, des del seu càrrec de director de l'Institut Brasiler d'Anàlisis Sòcio-econòmiques (IBASE), un protagonista d'excepció d'aquest procés. Ens va visitar junt amb Chico i Stella Whitaker —us els presentarem en propers 'A la intempèrie'— per a parlar-nos-en. Vam aprofitar per a parlar una mica sobre les seves vivències personals.

Brazil has turned, since the eighties, into a big laboratory of social experimentation. The new social movements such as the "Without Land", the huge mobilizations of citizens, such as the "Movement pro-Ethics" or "Action against Famine" - which mobilized near to thirty millions of Brazilians and enjoys the support of the majority of the population - are impressing, both as for "quality" and "quantity", comparing with the levels of social mobilizations we are used to in our small country on this side of the Atlantic.

Cândido Grzybowski, as the director of the Brazilian Institute of Socio-Economic Analysis (IBASE), has been an exceptional participant in this process. He has visited us, together with Chico and Stella Whitaker (whom we shall present in the next issues of "A l'intempèrie") to talk to us about this phenomena. We have seized the opportunity to chatter also a bit about his personal experiences

Brazilo fariĝis ekde la 80aj jaroj granda laboratorio de socia eksperimentado. La novaj sociaj movadoj kiuj naskiĝas kiel tiu de "Sense Terra" (SenTero), la grandaj civitanaj mobilizoj kiel la "Movado porla Etiko" aŭ "Agado kontraŭ la Malsato" —kiu mobilizis ĉirkaŭ 30 milionojn da brazilanoj kaj ricevis la apogon de la plej granda parto de la enloĝantaro— impresas nin ekde nia malgranda lando ĉe la alia Atlantika flanko, tiom pro la kvanto kiom pro la kvalito kompare al la sociaj mobilizniveloj kiuj kutimas ĉe ni.

Cândido Grzybowski estis, kiel direktoro de la Brazila Instituto de Sociekonomikaj Analizoj (IBASE) senescepta rolanto en tiu ĉi proceso. Li vizitis nin kune kun Chico kaj Stella Buarque -ni prezentos ilin al vi en venontaj rubrikoj "A la intempèrie" - .Ni profitis la okazon por iom paroli pri liaj personaj travivaĵoj.

—El cognom Grzybowski dóna alguna pista sobre els teus orígens familiars, però en el teu cas, essent brasiler, no només impliquen un cognom de difícil pronunciació sinó que imaginem que van més enllà. Ens pots parlar d'aquests orígens?

—Si, jo sóc de l'interior del Brasil, del 'Mato', de Rio Grande do Sul, fill de camperols europeus que arriben al final del segle passat, polonesos catòlics. La meva llengua materna és el polonès. Vaig aprendre el portuguès a l'escola. És per això que entenc una mica la situació lingüística a Catalunya. Vivia en una comunitat d'aproximadament tres-centes famílies poloneses. L'any 92 vaig poder visitar Varsòvia i el petit poble d'on cent anys abans havien sortit la meva família. Vaig ser el primer de la meva comunitat en poder retornar. És un petit poble a uns cent trenta quilòmetres seguint el riu Vístula que havia estat sota domini rus fins al segle passat, així finalment vaig entendre per-

què el meu pare sempre havia tingut mania tant a russos com a alemanys. Vaig anar al cementiri local i em semblava estar al meu poble al Brasil, tots els noms eren els mateixos!

Tenia 8 germans. El meu pare va anar un any a l'escola. Ma mare no hi va anar mai. Sabia llegir la mica que li havia ensenyat el meu pare. Van decidir deixar el poblet. Es van traslladar a Erechim, una petita ciutat que ara te uns 70.000 habitants i que a l'època havien de ser molts menys. Van instal·lar-se a la perifèria i van seguir treballant la terra. Com a bona família catòlica amb molts fills algun havia de ser capellà. No se molt bé com em van triar a mi, si per ser el que millor a escola o el pitjor, però als dotze anys em van dur a un seminari de caputxins.

—En quin sentit creus que va canviar el teu futur?

—Això va canviar radicalment la meva vida primer perquè no vaig ser pagès, m'agrada la terra però no sóc camperol com la resta dels homes de la meva família. En segon lloc l'educació al seminari durant vuit anys donava un avantatge respecte a la que es podia assolir fora. Vaig aprendre a estudiar amb mètode, arrelant en mi els valors humanistes fonamentals, potser un dels trets fonamentals de la meva personalitat. Quan vaig acabar el seminari em vaig decidir a fer filosofia. Vaig dubtar molt entre fer economia i filosofia. No podia retornar a casa perquè ja era molt diferent de com n'havia sortit. Jo crec que els meus orígens, pels que em preguntaveu, les meves arrels provenen tant de

Eix Transversal.
Reduïm distàncies per fer Catalunya més gran.

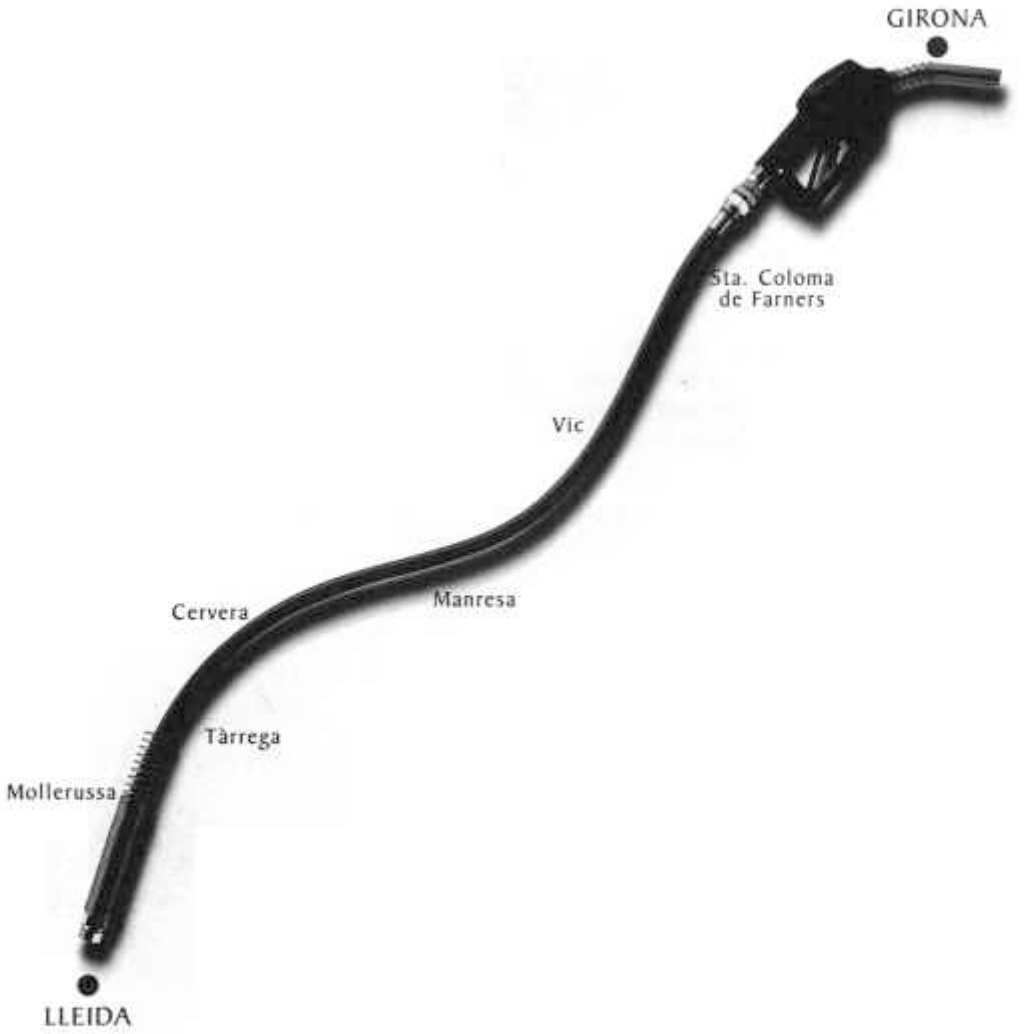

Estalviï's combustible.

Avui ja és una realitat. L'Eix Transversal, la columna vertebral de la Catalunya interior, entra a formar part de la nostra xarxa viària. Neix com una de les carreteres més modernes, ràpides, segures i ecològiques, com una decisiva millora de qualitat en les comunicacions del país a través de les seves comarques interiors. Ha calgut creuar rius, pobles, ciutats, muntanyes..., sense canviar el seu aspecte. Reduir l'impacte ambiental ha estat en tot moment una de les màximes preocupacions. La integració d'aquesta via en el seu entorn natural ha estat el resultat d'un ampli conjunt de mesures correctores preses al llarg de la seva construcció. Des del principi a la fi. Així doncs, d'ara endavant ens estalviarem temps, quilòmetres, combustible i ensurts a la carretera, però el més important és que en la infraestructura del nostre país disposem d'un instrument cabdal d'equilibri territorial perquè junts continuem fent gran Catalunya. *Reduïm distàncies per fer Catalunya més gran.*

Generalitat de Catalunya

Gràcies a: *Constructores* ACS • Agroman E.C. • CGS • Comapa • Comsa • Construcciones Rubau • Copisa • Dragados • Elsan • FCC Construcción • Ferrovial • Guinovart • Oshsa • Sorigué. ***Impacte ambiental*** Acycsa • Agrotecsa • Anthos • Comersa • D.S.P. • Floret • Stachys • Talher • Wanner y Vinyas. ***Comunicació i sensyalització*** Indra • Sainco • Sice • Diez y Cia • Givesa • Grupo Postigo. ***D. d'obres i control de qualitat*** Cicsa • ECA • Eurogeotécnica • Inema • Intecasa • Payma • Saem • Taller d'Enginyeries • TEC-Cuatro

la família d'on vaig sortir com de les lectures que aquells anys de seminari em van aportar. Thillard de Chardin, Mounier, Lebret, Sant Agustí, un humanisme d'origen cristià.

Vaig així decidir estudiar, però la meva família no tenia mitjans, així que havia de treballar de dia i estudiar de nit. Estudiava a la facultat de Filosofia, Ciències i Lletres de Ijuí i em vaig llicenciar l'any 68. Vaig ser molt actiu aquella època en el moviment d'estudiants presidint el Centre d'Estudiants. Era l'època del maig del 68 i llavors a Brasil també va haver molt moviment estudiantil, ja que a finals del 68 hi ha un altre cop militar, que encara endureix molt més la dictadura, s'acaba amb gairebé totes les llibertats. La meva companya Lourdes va ser comdemnada a cinc anys de presó per la seva militància però va en poder sortir de seguida. Ens vam traslladar a Rio, on hi havia el centre del moviment, per a estudiar a la Universitat Catòlica. Allà treballàvem de nit i estudiàvem un doctorat sobre educació. En aquest temps va començar l'època de la lluita clandestina i de la guerrilla urbana.

—*Hi vas participar en la lluita armada?*

—Jo no he estat mai un militant disciplinat, sempre he dubtat i he expressat les meves crítiques. És potser per això que no vaig entrar en la lluita armada, o potser no vaig tenir prou coratge. Sempre he cregut més en el treball pacient d'organització i participació popular. Sigui per por o per saviesa, la meva companya i jo, vam decidir retornar al sud, a Ijuí. Jo havia treballat en alfabetització d'adults mentre estudiava i vam decidir aplicar el que sabíem per a començar a treballar amb els pagesos. Vam començar a treballar en educació popular en la *Fundació d'integració, desenvolupament i educació del noroest* (FIDENE). L'objectiu era crear un moviment de resistència, que més endavant va ser la base dels moviments dels sense terra de la regió.

L'any 72 ja hi havia molta gent que treballava en altres alternatives d'oposició al règim militar que no eren la lluita armada. S'inicien moltes experiències d'educació i organització de grups populars, com vam fer nosaltres a Ijuí. Amb el recolzament de la cooperació francesa (CCFD i CIMADE) es va organitzar una trobada amb unes quaranta persones d'arreu de Brasil per a mutualitzar experiències i aprenentatges. Es va fer una trobada a un casa religiosa a Sao Paulo. La reunió va haver de ser una mica clandestina per la situació política de repressió i violència que es vivia i el 73 la vam repetir a Salvador de Bahia. Allà les coses es van posar ja molt difícils. El 74 ja no es va fer perquè gran part del grup havia estat empresonat. De nou vaig haver de sortir de la petita ciutat on treballava i vaig ser invitat per FASE, potser la més gran ONG brasilera en temes d'educació popular, a treballar a Rio. El dia que vaig arribar a Rio vaig ser detingut, de nou va canviar tot. Esperant el procés no podia trobar treball, ja que necessitaves un permís de la policia política per a poder ser contractat. Una amiga a París em va proposar de sortir del país i anar a França, però jo ja tenia dues nenes petites, com ho podia fer? Jo, que a la meva ciutat prop de la frontera xilena havia ajudat a passar molta gent que sortia d'allà vaig haver de canviar el meu paper. Vaig entrar així en el mecanisme de la corrupció militar, que permetia comprar els passaports. Vaig sortir per l'aeroport sense problemes.

—*I arribes a Europa...l'exili.*

—A París vaig descobrir el món, potser des d'una perspectiva francesa, però al cap i a la fi el món. Vaig decidir estudiar un doctorat i també vaig poder obtenir una beca. Hi havia molts exiliats que simplement esperaven per tornar, sense fer res més que això, i era

una llàstima, perquè va caldre esperar molt de temps i en unes condicions molt precàries. Tot era molt provisional. Aquest període va ser molt interessant, em va permetre posar en ordre les meves idees sobre el món i la vida. Al maig del 78 es va jutjar el meu procés. Tothom va ser declarat innocent. No tenien proves contra nosaltres. El context polític ja era també un altre.

—Llavors ja pots tornar. A què et dediques quan tornes?

—En tornar ens vàrem quedar a Rio. Hi havia una crisis econòmica molt forta, la crisi del deute. Em van oferir un lloc a la Fundació Getúlio Vargas, que amb els seus cursos de post-grau en diferents branques de les ciències socials, és la principal referència del país per a estudis i indicadors tant econòmics com socials. Vaig acceptar i va ser molt interessant, ja que em va donar accés a treballar a la universitat donant classes. Durant els 80 vaig dedicar-me a ensenyar i m'hi vaig trobar molt a gust. Els estudiants em van ajudar a 'fer-me' com a professor en un moment en el que el Brasil esdevingué un gran laboratori social. Vaig crear un grup d'estudis sobre moviments socials amb l'objectiu de col·laborar amb aquests grups, ajudar pensant. Vaig començar a fer estudis de diferents moviments, tant amb orientació de tesis d'estudiants que sempre triaven estudiar sobre lluites socials, com la meva recerca directa. El meu treball voluntari es repartia a IBASE i FASE. Més FASE que IBASE en aquesta època. Jo era del consell directiu de FASE. Vivint, fent recerca i ensenyant sempre en relació als moviments socials, tenia la impressió d'estar al cor de la democràcia que es construïa en aquell moment, tant la democràcia al carrer com la democràcia institucional.

—A Brasil, és la universitat un espai des d'on es pot actuar socialment?

—Amb el temps i pensant com desenvolupar una reflexió per a l'acció, vaig començar a no sentir-me bé a la Universitat. La Universitat és molt corporativa, amb molt poca responsabilitat social. Pot arribar a ser molt frustrant. Treballar amb alumnes és molt ric però no sense una altra perspectiva que la pròpia recerca. Vaig decidir sortir de la Universitat. En aquella època van morir els germans de Betinho[1] i ell em va demanar d'anar-hi a treballar perquè volia que IBASE el sobrevisqués i no creia que la gent que l'envoltava en aquells moments reeixís a fer-ho.

IBASE és un lloc privilegiat. En la meva vida crec que hi hagut molt atzar, moltes casualitats. És cert que jo sóc una persona molt inquieta, amb una certa coherència en les meves motivacions però no he seguit allò que diríem un projecte de vida. Hi han atzars sorprenents. Simplement volia sortir de la Universitat. Jo no havia pensat mai de treballar a IBASE o dedicar-me a la política i al final del 89 em van involucrar al Partit del Treball (PT) i vaig fer el programa agrari. Si arribem a guanyar les eleccions podria haver acabat de ministre d'agricultura!

—Quina va ser la teva tasca quan vas començar a IBASE?

—La primera cosa que vaig fer en entrar a IBASE va ser deslligar-me personalment de PT per a no confondre les coses. La primera decisió amb Bethino va ser dedicar-me a 'internacionalitzar' IBASE. Ell no podia viatjar molt. Al començament IBASE em va aportar una dimensió internacional que, malgrat el meu pas per Europa, fins llavors no tenia. Era l'època de la mobilització contra els acords del GATT. Així vaig començar a viatjar molt i a conèixer molta gent. També em vaig dedicar a la organització interna ja que Bethino era una mica anarquista. La gent que treballava no tenia contractes de treball i tot això. Hi havia corrupció fiscal, la comptabilitat era una bogeria. Calia organitzar una mica això. Va ser una

experiència molt interessant treballar en la organització interna d'IBASE, ja que, a més, va coincidir amb les grans mobilitzacions del moviment per l'ètica i més tard la campanya contra la fam, amb la tensió que això comporta.

Calia no només solucionar les qüestions més del dia a dia, organitzatives, sinó que calia anar més al fons, reflexionar sobre la organització mateixa. Vaig promoure la "Plataforma IBASE" per a que gent de fora de l'organització vingués a parlar sobre nosaltres. 80 persones de les agències i organismes que ens financen, d'altres ONG, grups de base, moviments socials, del moviment sindical, etc. van ser convidades a dir la seva. Vam passar quatre dies discutint sobre que és IBASE, que hauria de ser IBASE.

Els moviments socials entenen les ONG com a organitzacions que haurien d'estar subordinades als moviments, jo contràriament crec que nosaltres som actors, som organitzacions ciutadanes que si que és cert que donem serveis, però que no és la nostra raó d'existir. La primera qüestió que vam abordar va ser analitzar de qui rebíem el nostre mandat, escoltar al socis i sòcies de la organització i vam veure que calia ampliar la base de la organització. Arribar a tenir un recolzament molt més ampli. Ens vam plantejar arribar a unes 20 o 30 mil persones a Brasil —més o menys com té Amnistia Internacional. Vincular-les al projecte, que vegin a IBASE com el seu projecte. La idea de projecte i la qualitat d'aquest projecte. Jo utilitzo la imatge de que el que nosaltres valem és la qualitat del nostre argument. És la proposta que vàrem fer que inclou una dimensió d'anàlisis però sobre tot una dimensió de proposta. És per aquesta qualitat del nostre argument que serem jutjats. Potser el més proper a nosaltres per això són els mitjans de comunicació, que depenen molt de la qualitat del que fan. No estem al mateix camp,

però compartim una perspectiva, potser amb mitjans diferents. Però juguem amb les idees, les visions de la societat.

En aquest moment l'aspecte administratiu i de gestió d'IBASE em va prendre molt de temps. Tanmateix va ser un període molt interessant pel fet de conviure amb Bethino i provar d'organitzar aquest procés. Crear un diari, que encara no és el que volíem, ja que el que fora important seria arribar a molta més gent, o crear una cadena de televisió, tot i ja hem fet programes a algunes cadenes però encara és poc. Bé, el que és important és provar d'intervenir al debat públic com a estratègia. Ha estat molt interessant, però encara queda molt per fer. Ara estic centrat en el disseny de com funcionar i organitzar-se. He arribat a la conclusió que la qüestió no es tant produir les coses sinó concebre-les. Ara mateix a la nostra societat hi ha molta gent disposada a col·laborar, disposada a mobilitzar-se si hi ha una idea interessant. IBASE pot fer aquest paper.

—La mort de Betinho suposem que haurà suposat canvis importants en la vostra tasca.

—Després d'aquesta fase ara estem entrant en una de nova, després de la mort de Bethino fa uns mesos. Avui hem de fer un esforç de cercar encara consensos més amplis ja que serem més examinats i jutjats per la qualitat dels nostres arguments. I a més ens cal organitzar-nos col·lectivament ja que Bethino era un líder, un personatge sense discussió i ara sense ell, serem molt més contestats.

—Per acabar, dins d'aquest món de societats, col·lectius, grups, ONG, moviments socials... en el que tens un paper principal, com et sents a nivell personal? Com et veus a tu mateix?

—Ara, a nivell personal em sembla que estic retornant a una fase més filosòfica. Em definiria com un pagès, una mica poeta, pensador, entre sociòleg i filòsof i dirigent d'una ONG. No acabo de considerar-me brasiler, en el sentit exacte del terme, ja que tant la vida que he portat com els meus orígens m'han fet sentir molt internacional. Començo a escriure de nou molt. Des de poesia a assaig. El més interessant darrerament em sembla que és un text sobre mobilització social, tradició política i lobby. La intervenció de la societat civil en els processos de democratització.

Notes

1.- Hebert de Souza "Betinho", sociòleg brasiler mort als 61 anys l'estiu del 97, és ja una figura llegendària a Brasil i a tota Amèrica Llatina. Lluitador pel desenvolupament social, la justícia i l'ètica, va ser sobre tot un representant de la societat civil Brasilera, un dels seus líders carismàtics. Va fundar IBASE l'any 1981. Podeu trobar més informació a http://www.ccd.ax.apc.org/betinho.html

Loreley Busqué, Eugeni Chafer

ASSOCIACIÓ CULTURAL

BUTLLETA DE SUBSCRIPCIÓ

En/Na.....
Adreça..... Telèfon.....
Població..... Comarca.....

- ☐ Em subscric a "VIA FORA!" (1.400,- pessetes/4 números)
- ☐ Vull rebre el nº de "VIA FORA!" (400,- pessetes)
- ☐ Vull col.laborar econòmicament amb ENLLAÇ (1.000,- pessetes/trimestre)
- ☐ Vull col.laborar econòmicament amb ENLLAÇ (1.500,- pessetes/trimestre)
- ☐ Vull col.laborar econòmicament amb ENLLAÇ (2.000,- pessetes/trimestre)
- ☐ Vull col.laborar econòmicament amb ENLLAÇ (pessetes/trimestre)

Forma de pagament

- ☐ Gir postal
- ☐ Domiciliació bancària (preferentment Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona)
- ☐ En efectiu (personalment)

Data Signatura

ASSOCIACIÓ CULTURAL

BUTLLETA DE DOMICILIACIÓ BANCÀRIA

Nom i cognoms _____

Caixa/banc _____

C/C ☐☐☐☐ ☐☐☐☐ ☐☐ ☐☐☐☐☐☐☐☐☐☐

Adreça _____

Població _____ Comarca _____

Senyors, els agrairé que amb càrrec al meu compte/ a la meva llibreta, atenguin, fins a nova ordre, el rebut que periòdicament els presentarà ENLLAÇ per al pagament de la meva col.laboració.

Data Signatura

Associació ENLLAÇ, Apartat de correus 85 E-08291 Ripollet (Vallès Occidental)
Telfs. 692 51 83 - 692 66 55 - 897 43 05 e.mail: mon@bcn.servicom.es

Exposicio

Ara fa cent anys, Catalunya demanava la paraula

L'any 1898 ha passat a la història com un moment de crisi. Amb la derrota a Cuba i Filipines, desapareixien les últimes restes de l'imperi espanyol. La pèrdua de les colònies va provocar un daltabaix econòmic, polític i moral, recordat més tard com el desastre del 98.
Però fa un segle, la societat catalana vivia també l'impuls del Modernisme: una efervescència d'iniciatives culturals, associatives, esportives, polítiques i sindicals; l'esclat del catalanisme.
Enmig de la crisi, Catalunya demanava la paraula per fer una proposta renovadora i europea.

Escolta, Espanya. L'exposició d'un dels moments més dinàmics de la nostra història.

"Escolta, Espanya"

Catalunya i la crisi del 98

L'empenta dels catalans

Museu d'Història de Catalunya
del 19 de març al 13 de setembre

Generalitat de Catalunya

Amb la col·laboració de:

Fundació "la Caixa"

Amb el patrocini de:

GEC ALSTHOM

TV3 9

CATALUNYA RÀDIO

ENHAVO CONTENTS

Cefartikolo **3** Editorial

Fundamentoj de la demokratio: forto kaj malforo **4** Foundations of Democracy: Its Strength and Weaknesses

La bestoj, aliaj vivformoj **23** The ANimals, others Forms of Life

Interesa sperto: "la Asocio Baza Rento" **27** An interesting experience: "The Association Basic Rent"

Nefermita letero **30** Open Letter

Lokaj energetikaj projektoj, alternativaj kaj molaj **37** Local, alternative and soft energy plans

Konversacio kun Candido Grzybowski **42** A talk with Candido Grzybowski

Via fora!! *núm. 56 Tardor del 1997. Preu venda: 400 ptes.*

Edita: Associació **enllaç**. Apartat de Correus 85, 08291 RIPOLLET (Vallès Occ.), telèfons: 692 51 83 - 692 66 55 i al CENTRE DE CULTURA, Turó dels Pujols, 08739 Guardiola de Font-rubí (Alt Penedès), telèfon: 897 43 05.

Podeu reproduir qualsevol article sempre que sigui de manera íntegra, però us agrairiem que en féssiu constar la procedència.

Via fora!! és composada electrònicament per membres de l'Associació comptant amb la col·laboració del Projecte Repensar la Societat i de Servei de Secretaria S.A. i Imprés als PP. CC. a "La Impremta" (el Prat de Llobregat), amb paper ecològic *Biotop 3* de 100 grams pel que fa a l'interior i cartulina ecològica *Magnosttar* de 200 grams pel que respecta a les portades.

D.L. B-13.925/1984 I.S.S.N. 0214-672X.

Via fora!! és membre de l'Associació de Publicacions Periòdiques en Català APPEC.

Aquest número de la *Via fora!!* és fruit del treball de: Loreley Busqué, Eugeni, Marcel Garro, Joan-Ramon Gordo, Agustí Nicolau, Pep Puig, Jaume Sobrevals, Milagros Vallès i Lluís Vàzquez.

La secció l'Alternatiu es produïda per l'Associació Alternativa Verda. Apartat de correus 10017, 08080 Barcelona, e-mail: ecosavcatalo@gn.apc.org

També han col·laborat en les traduccions: Alice Baumann, Ramon Llop, Marina Ollé, Llibert Puig, Mercè Castany i l'Associació Catalana d'Esperanto.

La fotografia de portada mostra el camp de refugiats de Goma al Zaire i és de Flors Sirera, assassinada aquest hivern a Rwanda.

Les fotografies de l'entrevista a Candido Grzybowski són de Loreley Busqué.

Editorial 3

Altrament

Fonaments de la Democràcia: força i feblesa.
Raimon Panikkar 4

Cada terra fa sa guerra

Els animals, altres formes de vida
ADDA, associació per a la defensa dels drets dels animals. 23

Associació Renda Bàsica
Raúl García Durán 27

L'alternatiu

Carta oberta
Josep Puig i Joaquim Coromines 30

Plans Energètics Locals, Alternatius i Tous (PELAT)
Josep Puig 37

A la intempèrie

Conversa amb Cândido Grybowsky
Loreley Busqué, Eugeni Chafer 42

enllaç